

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

ЦЕРКВА ПАРАСКЕВИ У СЕЛІ КОСМАЧ МИНУЛЕ. ТЕПЕРІШНЄ. МАЙБУТНЄ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

13 СІЧНЯ 2024 РОКУ

Івано-Франківськ - 2024

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

**ЦЕРКВА ПАРАСКЕВИ У СЕЛІ КОСМАЧ
МИНУЛЕ. ТЕПЕРІШНЄ. МАЙБУТНЄ**

Матеріали
науково-практичної конференції

13 січня 2024 року

Івано-Франківськ-2024 р.

УДК 72.01. 930. 741.

К 65

Церква Параскеви у селі Космач. Минуле. Теперішнє. Майбутнє: матеріали Науково-практичної конференції (с. Космач, 13 січня 2024 року). Івано-Франківськ. Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2024. 90 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою ЗВО «Університет Короля Данила» (протокол № 06 від 25. 01. 2024 р.)

У збірнику опубліковано матеріали Науково-практичної конференції «Церква Параскеви у селі Космач. Минуле. Теперішнє. Майбутнє» (13 січня 2024 року).

Усі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Михайло КОСЬМІЙ,

ЗЕНОН СОКОЛОВСЬКИЙ – ЛЮДИНА ВИСОКОЇ
МИСТЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ, АРХІТЕКТОР, РЕСТАВРАТОР ... 7

Андрій САВЧУК,

ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ
СТРУКТУРИ ХРАМУ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ 10

Назарій КРИЛЬЧУК,

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЦЕРКВИ
СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ 15

Андрій КРАВЕЦЬ,

МАКЕТ ЦЕРКВИ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ 18

Михайло КОВАЧ,

ПРОЄКТНА ПРОПОЗИЦІЯ ІНСТАЛЯЦІЇ ВІТРИНИ ІЗ
МАКЕТОМ ЦЕРКВИ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ 22

Руслан ЖИРАК,

УРБОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО
РОЗВИТКУ с. КОСМАЧ (КОСІВСЬКИЙ РАЙОН, ІВАНО-
ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ) 25

Ігор АНДРІЙЧУК, Дмитро КІЩУК,

ІСТОРІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В КОСМАЧІ 30

Микола ЛИЦУР,

ВИКОРИСТАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ КОМПОНЕНТИ В
ГУЦУЛЬСЬКІЙ МАГІЇ 38

Богдан ПАСКА, ВЕЛИКОДНЯ ПРОВОКАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ДИСИДЕНТА ВАЛЕНТИНА МОРОЗА В СЕЛІ КОСМАЧ У 1970 Р.	44
Тетяна МАНИК, САКРАЛЬНА СПАДЩИНА КОСМАЧА У ЗБІРЦІ МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ ПРИКАРПАТТЯ	53
Ірина МАТОЛІЧ, ФЕНОМЕН МИСТЕЦЬКИХ ПЛЕНЕРІВ У СЕЛІ КОСМАЧ ...	62
Анна ТЕРЕШКУН, МИХАЙЛО МОРОЗ: КОСМАЧ ЯК ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ.....	68
Галина ЮРЧИШИН, Юлія ЮРЧИШИН, Олексій ПОЛЮК, ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА ПОБУТ СЕЛА КОСМАЧ	72
Валентина МОЛИНЬ, АРХІТЕКТУРНІ МОТИВИ В АКВАРЕЛЯХ ГЕННАДІЯ МАЛЯВСЬКОГО	77
ВИСТАВКА ТВОРЧИХ РОБІТ ВИКЛАДАЧА КАФЕДРИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА ЗВО «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА» ХУДОЖНИКА – ВОЛОДИМИРА БЕРЕЗНОГО.....	81
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «Церква Параскеви у селі Космач. Минуле. Теперішнє. Майбутнє».	86

ВСТУПНЕ СЛОВО

Культурна спадщина Карпатського регіону багата й різноманітна. Чільне місце займає сакральна дерев'яна архітектура з її розмаїтістю форм, глибоким світоглядним компонентом, органічністю та багатою мистецькою складовою.

Протягом століть формувались і розвивались локальні школи храмового будівництва. Ці процеси відбувались під впливом багатьох факторів: кліматичних і природно-ресурсних умов, соціально-економічної ситуації, зміни політичних режимів та адміністрацій, розвитку технологій і комунікацій. У таких (не завжди сприятливих) умовах утверджувалась традиційна культура та архітектура субетносів Українських Карпат: гуцулів, бойків, закарпатців, буковинців, лемків... З-посеред цих груп яскравою і доволі колоритною є Гуцульщина. У результаті сформувались основні культурні та етнографічні осередки, і саме Космач став одним із таких центрів розвитку Гуцульщини.

Село має давню історію, із ним пов'язано чимало легенд. Однією з його перлин була церква св. Параскеви. Упродовж років святиня притягувала до себе багатьох відомих людей: митців, істориків, краєзнавців, архітекторів. На поч. ХХ ст. вона з'являється на світлинах книги «Українське мистецтво» Вадима й Данила Щербаківських, пізніше – зафіксована на поштівці міжвоєнного періоду. Космацькі краєвиди вабили до себе видатних художників. Так практику мистецьких пленерів для своїх учнів запровадив відомий український митець О. Новаківський. У теперішній час сучасними художниками відроджена пленерна діяльність. Космацька церква пов'язана з періодом національно-визвольної боротьби українського народу. У другій пол. ХХ ст. у Космачі провадив свою душпастирську місію майбутній патріарх Володимир Романюк, який активно контактував із відомими дисидентами В. Морозом та В. Чорноволом. Мистецька спадщина «горішньої церкви» зацікавила й режисера фільму «Тіні забутих предків» С. Параджанова. Він при

зйомках використав ікони з двох іконостасів Космацької церкви. У 1970-1980х роках будівлю храму обстежували архітектори-реставратори, зокрема З. Соколовський, який, ризикуючи, намагався врятувати церкву Параскеви. Після знищення святині атеїстичною радянською владою фахівці намагались реалізувати ідею її відбудови.

Із того часу минуло понад 30 років. Змінились обставини: територія, на якій розташовувалась церква, частково була задіяна під цвинтар – тож можливість відбудови храму на тому місці, фактично, втрачена. Логічним постає питання: що робити далі?

Метою конференції «Церква Параскеви у селі Космач. Минуле. Теперішнє. Майбутнє» є початок дискусії на міждисциплінарному рівні. До обговорення залучені фахівці: архітектори, історики, краєзнавці, художники, мистецтвознавці, студенти, представники влади, бізнесу та духовенства. На конференції представлені наукові дослідження, концептуальні проекти, історичні та краєзнавчі роботи, глибокі мистецтвознавчі напрацювання. У результаті – розпочата дискусія щодо подальшого розвитку та реалізації ідеї створення інтерактивного простору, розробки контенту, які всебічно демонструватимуть сакральну архітектурну спадщину Космача.

Михайло КОСЬМІЙ,
доктор архітектури, професор,
перший проректор
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЗЕНОН СОКОЛОВСЬКИЙ – ЛЮДИНА ВИСОКОЇ МИСТЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ, АРХІТЕКТОР, РЕСТАВРАТОР

Особистість Зенона Соколовського – це вже інтелектуальна візитівка не тільки ЗВО «Університет Короля Данила», а й міста Івано-Франківська. Коли з ним спілкуєшся – то розумієш багатство й здобутки попередніх пережитих років, слухаєш – переконаєшся в мудрості поколінь.

У ЗВО «Університет Короля Данила» Зенон Соколовський працював від самого його заснування. Адже не є секретом, що, починаючи від засновника о.Івана Луцького до викладачів, – відбір проводився особливо ретельно. Це мали бути талановиті та професійні люди, сповнені любові до своєї справи. Одним із них був і є Зенон Богданович Соколовський – син отця Богдана Соколовського, професіонал, талант, людина, завдяки якій в УКД з'явилася спеціальність «Архітектура та містобудування».

Спілкуючись зі студентами, він завжди наголошував на високій мистецькій, архітектурній цінності об'єктів, які досліджувалися. Особливу увагу «Богданович» (P.S. Я так дозволяю собі називати пана Зенона – це давня наша історія) приділяв реконструкції та реставрації архітектурних об'єктів. Чимало об'єктів, ще не втрачених повністю, З. Соколовський разом зі студентами відвідали. Це і замки, і сакральні споруди, і об'єкти культурної спадщини Західної України. Вражало завжди те, що він добре пам'ятав дати будівництва або згадки про них, перші реставраційні роботи щодо пам'ятки архітектури та багато іншого, що дозволяло розкрити все розмаїття об'єкту. Усе, що він робив,

зберігалося у різних замальовках, штрихах або на фото чи відеозйомці (1960–2000).

Справжньою знахідкою для нас стала архівна справа Зенона Соколовського про церкву Параскеви в селі Космач, яку «Богданович» сам зафільтмував на стару камеру. Святиня, у якій С. Параджанов знімав славнозвісну стрічку «Тіні забутих предків», ще була фізично вцілілою, але мала вже деякі пошкодження. Саме цю розкадровку церкви нам вдалося адаптувати до сучасних умов, застосовуючи новітні технології, і зробити невеликий сюжет про неї, завдяки небайдужим людям, що також прагнуть збереження нашої культурної спадщини (P.S. Спеціально не називаю імен, аби когось не забути).

Зараз З. Соколовський знаходиться в Хорватії біля своїх дітей і внуків, однак архів, який він збирав усе своє життя, передав в Університет Короля Данила, де студенти та викладачі мають змогу користуватися цими безцінними матеріалами. Ми часто з ним зідзвонуємося й спілкуємося про важливі теми сьогодення, архітектуру та проектування нових об'єктів. Він завжди вболіває за наше місто і говорить:

«...існує сентенція, “місто – це не стіни і не вежі, місто – це зібрання шляхетних людей”. Ми живемо в двох містах: у Станіславові, якому 300 років, і в місті Івано-Франківську, якому 60 років. Чому я люблю Івано-Франківськ? –Мені комфортно в мі-

сті з невисокими будинками, з брукованими вузькими вуличками, невеликими скверами, затишними кав'ярнями. Дбаймо, щоби тяглість часу не обірвалася і щоби серце старого Станіслава билося в молодому Івано-Франківську. Тут народилися мої діти, внуки і тут є Університет Короля Данила» [1, с. 131].

Список використаних джерел

1. Зеновій Соколовський людина високої мистецької культури – архітектор, графік, реставратор, педагог. Івано-Франківськ : УКД, 2021. 146 с.

Андрій САВЧУК,

кандидат архітектури,
доцент кафедри архітектури та будівництва
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
andrii.i.savchuk@ukd.edu.ua

ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ХРАМУ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ

Дискусія щодо відбудови храму св. Параскеви у с. Космач Косівського району Івано-Франківської області ведеться з часу знищення церкви окупаційною радянською владою у 1980х роках. За активної позиції архітектора-реставратора Зеновія Соколовського це питання піднімалось на поч. 1990их років. У цей час Українським спеціальним науково-реставраційним проектним інститутом «Укрпроектреставрація» було розроблено ескізний проект реставрації: «Пам'ятка архітектури 1718 р. Дерев'яна церква св. Параскеви в с. Космач Косівського р-ну Івано-Франківської обл.», де містяться фотофіксації храму 1968 та 1976 рр. (рис. 1), архівна світлина Данила Щербаківського, схематичні обміри (рис. 2) та проектна пропозиція відбудови. За понад 40 років після знищення храму на його місці відбулась значна кількість захоронень. З метою збереження цієї території місцевими жителями було огорожено вільну від поховань територію та встановлено каплицю для відправи богослужінь.

Церква св. Параскеви у с. Космач досліджена як істориками, так і архітекторами. Історичні аспекти описані у працях П. Сіреджука, Д. Дзвінчука та М. Кушнірчука [1]. У роботах цих дослідників розкриті основні дати й історичні події, пов'язані з церквою. Краєзнавчі дослідження про походження Космача та його видатних людей присутні у працях Д. Пожоджука [2, с. 91–96]. На міждисциплінарному рівні питання історії походження та розвитку с. Космач дослідили О. Шаблій та Б. Якимович [3, с. 48–57]. Мистецьку пленерну діяльність О. Новаківського

та його учнів представлено в наукових дослідженнях Л. Волошин [4, с. 158–171]. Важливими є схематичні обміри, фотофіксації та ескізний проект відбудови храму св. Параскеви, зроблені працівниками Українського спеціального науково-реставраційного проектного інституту «Укрпроектреставрація». У дослідженні використано давні світлини із архіву Варшавського університету (потребує подальшого дослідження та точного датування), Д. Щербаківського [5, с. 174] та З. Соколовського.

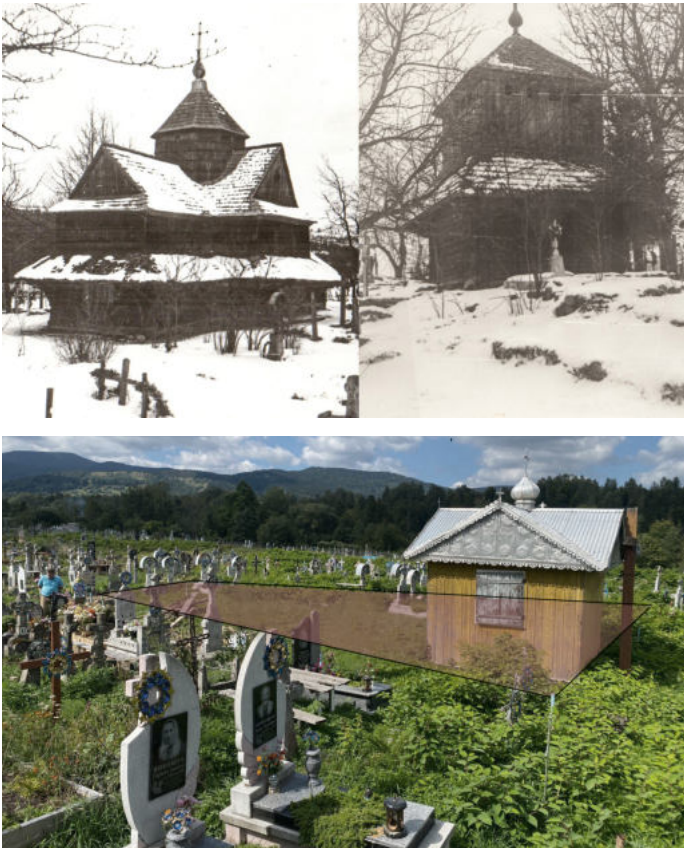

Рис. 1. Фото церкви св. Параскеви у с. Космач, 1968 р., автор: З. Соколовський. Сучасний вигляд ділянки, де розташовувалась церква

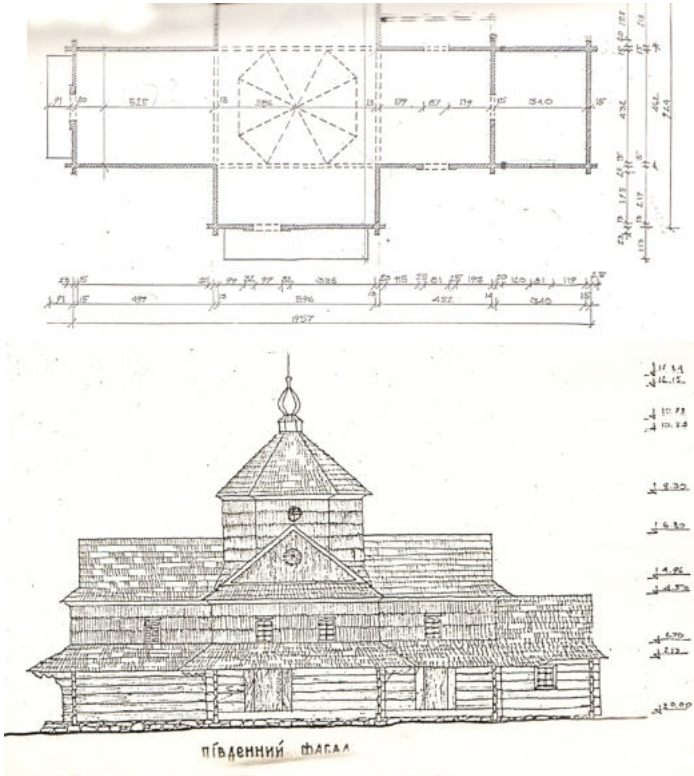

Рис. 2. Схематичні обміри церкви з ескізного проекту

Вартим уваги є ескізний проект (рис. 3), де представлені креслення плану, фасадів та аксонометрія. Автори запропонували найбільш ймовірний варіант конфігурації плану, без прибудованої ризниці до східної стіни вітваря. Тут ризниця прибудована вже до північної його стіни та має менші розміри. Об'ємне вирішення верху таке, як на світлині Д. Щербаківського. Тут виникає запитання: чи це автентична форма бані? У першій третині ХХ ст. церква зазнала значних змін та втратила первісні пропорції. Можна припускати, що протягом попередніх майже двохста років також були перебудови, про які зараз нам не відомо.

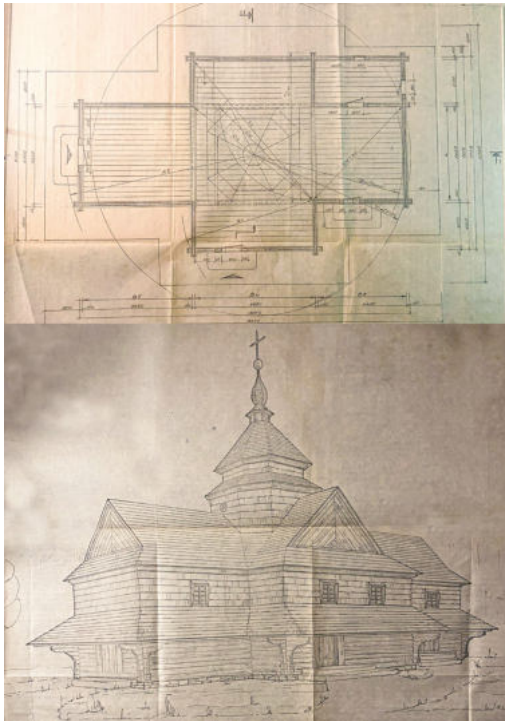

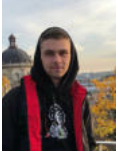
Рис. 3. Проектна пропозиція відбудови храму

Проаналізувавши нормативні документи [6; 7] та ситуацію на території, де розташовувалась церква, доводиться констатувати неможливість відновлення матеріальної структури будівлі. Виникають і правові питання, бо при відбудові церкви доцільним та логічним було б створення нової релігійної громади та реєстрацію її як юридичної особи. Варто також подумати над тим, чи внаслідок відбудови матеріальної структури храму він матиме архітектурну та історичну цінність? Чи не стане ця будівля знову покинутою? Тому прийнято рішення сконцентруватись на дослідженні будівельних періодів храму та їх візуалізації, розробці макета та інсталяції вітрити на місці втраченого храму з метою створення інтерактивного простору та контенту.

Такий підхід дозволить ширше та повніше продемонструвати історію церкви св. Параскеви у с. Космачі.

Список використаних джерел

1. Космач: традиція і сучасність: збірник науково-популярних нарисів / за заг. Ред. Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. 188 с.
2. Пожоджук Д. Космач – унікальне українське село на Гуцульщині. Народна творчість та етнографія. 2003. № 1-2. С. 91–96.
3. Шаблій О., Якимович Б. Село Космач як об'єкт міждисциплінарного наукового дослідження. Карпати: людина, етнос, цивілізація. 2012. Вип. 4. С. 48–57.
4. Волошин Л. Село Космач у житті і творчості мистецької школи Олекси Новаківського. Карпати: людина, етнос, цивілізація. 2012. Вип. 4. С. 158–171.
5. Щербаківські Вадим і Данило «Українське мистецтво»: у 2 т. з додатками / упорядн. О. О. Савчук. Харків: Видавець Савчук О. О., 2015. 472 с.
6. ДБН А.2.2-14:2016. Склад та зміст науково проектної документації на реставрацію пам'яток архітектури та містобудування. [Чинний від 2017.30.03]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіон України, 2017. 33 с.
7. ДСТУ-Н Б В.3.2.-4:2016. Настанова щодо виконання ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках архітектури та містобудування. [Чинний від 2017-01-01]. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, 2016. 50 с.

Назарій КРИЛЬЧУК,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
nazarii.v.krylchuk@ukd.edu.ua

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЦЕРКВИ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ

Втрачений храм св. Параскеви розташовується в центральній частині села, межі ділянки, на якій стояла церква, прилягають до головної дороги, що проходить через весь населений пункт. Поруч протікає річка Пистинка [1] (Рис. 1).

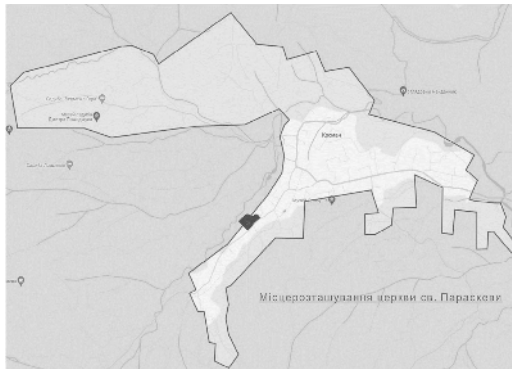

Рис.1. Місце розташування церкви св. Параскеви

Церква в плані була хрестоподібною з видовженими бабинцем, вівтарем і прибудованою до східної стіни ризницею. П'ятидільна, одноверха, по периметру оперезана широким піддашшям, яке опирається на декоративно оздоблені випуски вінців зрубу. Другий ярус покритий двосхилими дахами з причілками. Головна нава завершується восьмигранним барабаном, який покритий наметовим верхом із глухим ліхтарем та стрункою маківкою. Стіни, дахи та верх покриті ґонтом. Так виглядав храм після 1932 р. та до часу його руйнування, проте попередні світлини дозволяють відтворити ще два етапи перебудови. Найбільше матеріалів є з часу останнього десятиліття

існування храму, тому процес дослідження будівельних періодів і формування демонстраційних матеріалів почався з кінця. На світлині Д. Щербаківського Космацька церква відрізняється формою верху над головною навою. Восьмерик має один залом та завершується невеликим наметовим верхом із ліхтарем та маківкою. Така форма завершення надає будівлі більш витончених пропорцій та естетичності. На фото 1 можна побачити, що до східної стіни вівтаря ще не прибудована ризниця. У цих формах церква має стрункі пропорції, де, ймовірно, довжина її плану відповідає висоті до підхрестового яблука. Прибудова ризниці, очевидно, мала практичну потребу з метою покращення умов богослужіння.

Фото 1. Храм св. Параскеви у с. Космач, 1924р.?
Джерело: архів Варшавського університету.

Фото 2. Храм св. Параскеви у с. Космач, 1914-1916 рр., автор Данило Щербаківський.

Фото 3. Храм св. Параскеви у с. Космач, 1932 р.
Джерело: поштівка з колекції З. Соколовського.

Фото 4. Храм св. Параскеви у с. Космач, 1976 р.
автор З. Соколовський.

Рис. 2. Зафіксовані зміни вигляду храму св. Параскеви

Проектом було передбачено дослідження та візуалізацію трьох будівельних періодів зміни об'єму церкви. На рисунку 3 зображено креслення фасадів і плану будівлі святині на момент

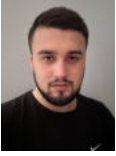
будівництва у XVIII столітті. Це гіпотетична реконструкція первісного вигляду церкви (перший будівельний період), оскільки у нас із того часу немає жодних відомостей про те, як виглядав храм тоді.

На рисунку 4 зображуються два будівельні періоди (другий та третій). Другий будівельний період датується початком ХХ ст. та характеризується прибудованою до східної стіни вітваря ризницею. Третій будівельний період – 1930–1980 рр. У цей час конфігурація форми плану не змінилася, проте була спрощена форма верху над барабаном.

У рамках проекту здійснено дослідження та опрацювання архівних матеріалів, креслення планів і фасадів, розроблено візуалізацію (Рис. 5) та відеоролик [4] з метою популяризації ідеї збереження та відтворення об'єктів архітектурної спадщини за допомогою сучасних методів 3D-технологій.

Список використаних джерел

1. Космач (Косівський район) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BC%D0%B0%D1%87_\(%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BC%D0%B0%D1%87_(%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD)) (дата звернення: 30.01.2024).
2. Дзвінчук. Д. І. Космач: традиція і сучасність: збірник науково-популярних нарисів. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016.
3. Тарас Я. М. Українська сакральна дерев'яна архітектури: словник-довідник. Львів: ІН НАНУ, 2006. 584 с.
4. Архітектурна реконструкція церкви св. Параскеви в с. Космач, Косівського р-ну Івано-Франківської обл. URL: <https://youtu.be/dYioVP6H6xU?si=Sd9OvearUbiFFGXa> (дата звернення: 30.01.2024).

Андрій КРАВЕЦЬ,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
andrii.kravets@ukd.edu.ua

МАКЕТ ЦЕРКВИ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ

Створення макету (рис. 1) церкви розпочалося із детального аналізу проекту Українського спеціального науково-реставраційного проектного інституту «Укрпроектреставрація» та архівних фото Зеновія Соколовського. Проведено дослідження архітектурних елементів та деталей церкви. Після вивчення плану та зовнішнього вигляду вибрано матеріали конструювання макету: картон та папір. Процес включав вирізання та склеювання з дотриманням деталей архітектурного дизайну. Для точного відтворення оригіналу в макеті ретельна увага приділялася елементам, як-от: двері, вікна та декоративні деталі.

Рис. 1. Загальний вигляд макета із дзвіницею та рельєфом

Мощення біля церкви (рис. 2) створено з імітацією природнього каменю-плитняку. Картон вирізано на плитки у вигляді природнього каменю. Опісля підібрано каміння, яке би щільно прилягало одне до одного. За допомогою клею каміння складено на основу. Для створення підвалин церкви спочатку було

визначено розміри. Далі, використовуючи товстий картон, виготовлено основний блок, який відображає форму та розміри підвалин. Вони стояли на каміннях, зарізалися і склалися у замки, щоб створити міцний каркас для церкви. Фундамент розроблено з імітацією кладки тесаного каменю.

Рис. 2. Фрагмент мощення, фундамент й підваolini

Стіни першого ярусу – вісім рядів профільованого бруса, який складався в замки. Для відтворення рельєфності використовували різці, якими на картоні прорізали стики між брусами. На кутах стіни мали декоративно оздоблені випуски вінців зрубу. У першому ярусі розташовані четверо дверей та одне вікно, двері ми вирізали з картону і прорізали різцями в картоні фаски, утворюючи рельєфність. Всі двері з обрамленням.

На випусках стін поставлена платва, яка підтримує піддашся. Воно було покрите 7ма рядами гонту, що вираховано з архівних фото та проекту. У другому ярусі розташовувались 8 вікон із обрамленням. Стіни шальовані гонтом більшого розміру ніж на дахах, кількість рядів – 3 (з архівних фото).

Другий ярус – двосхилі дахи з фронтонами, які також були покриті гонтом. Для створення даху церкви вирізали та сформували картон так, щоб відтворити його форму, враховуючи нахил та геометричні особливості. Для надання реалістичного вигляду дах на макеті покрили гонтом, який відтворює автентичний вигляд.

Рис. 3. Стіни першого і другого ярусів, випуски вінців зрубу та піддашся

Завершується головна нава восьмикутним барабаном із заломом із круглими вікнами, на якому стоїть шатровий наметовий верх (рис. 4). Для створення барабану вирізали та зігнули картон у форму восьмикутника, який згодом оздобили гонтою. Створення восьмигранного даху з картону вимагало уважності до деталей та точності у формуванні, щоб відтворити вишуканість гуцульської церкви.

Сліпий ліхтар зі стрункою маківкою увінчується хрестом. Для створення маківки виготовлено відповідну форму, складену з кількох шарів картону для забезпечення міцності. Після закінчення ми покрили її дрібним гонтом, який прилягає один на один. Металеві (мельхіорові) хрестики виготовлені студентом 1го курсу Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Дмитром Зваричуком.

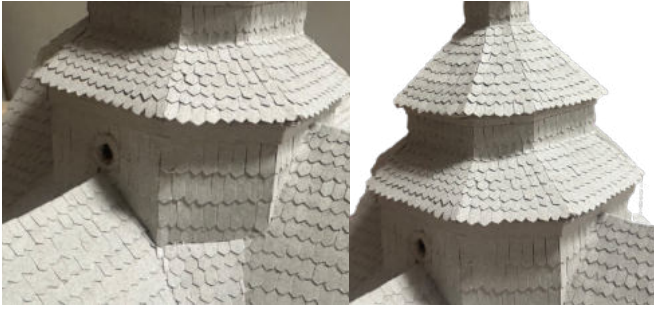

Рис. 4. Барабан із наметовим верхом та маківкою

Створення макету – це важка та клопітка праця, яка займає багато часу. Велике значення мають архітектурні деталі, їх розмір і масштаб. У цьому макеті використано близько 10 тис. елементів гонту, який викладений із максимальним наближенням до реальної технології його укладання. Важливо враховувати історико-архітектурні аспекти, які можуть включати в себе традиційні орнаменти чи інші характерні деталі гуцульської архітектури.

Михайло КОВАЧ,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
mykhailo.kovach@ukd.edu.ua

ПРОЄКТНА ПРОПОЗИЦІЯ ІНСТАЛЯЦІЇ ВІТРИНИ ІЗ МАКЕТОМ ЦЕРКВИ СВ. ПАРАСКЕВИ У С. КОСМАЧ

Проект має на меті відобразити історичну цінність церкви за допомогою інтерактивного простору. Макет розроблявся на основі детального аналізу, візуальних обстежень та фотографій із різних періодів. Основою для реконструкції служить фотографія 1918 року з книги «Українське мистецтво» авторства Вадима і Данила Щербаківських. Метою дослідження є розробка і впровадження ідеї інсталяції з макетом втраченої церкви святої Параскеви.

У проєкті пропонується створити вітрину з макетом первісного вигляду храму. При аналізі існуючої території було з'ясовано, що на місці старого храму зараз є поховання, а ближче до дороги розташована збережена дзвіниця. Стало зрозуміло, що найкращим місцем для встановлення вітрини є середина контуру церкви – це буде підкреслювати її значення, крім того, – це вільна від поховань територія. У першу чергу розроблено схему генплану (рис. 1).

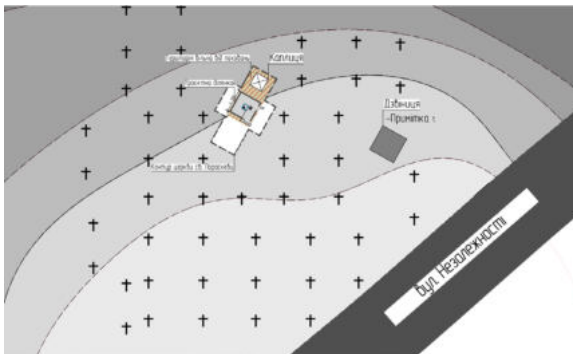

Рис. 1. Схематичний генплан

Під час роботи з фотоданими було виявлено, що в різні періоди свого існування храм змінювався. Розробка зовнішнього вигляду інсталяції (рис. 2) базувалася на ідеї представлення виглядів храму, яких він набував унаслідок перебудов і ремонтів. Для основи була вибрана кортенова сталь товщиною 4 мм.

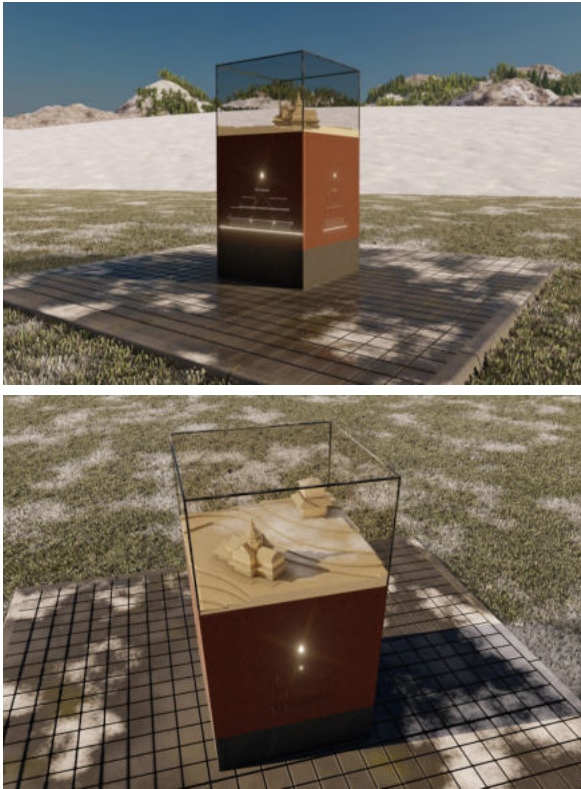

Рис. 2. Візуалізації інсталяції вітрини з макетом

Розміри вітрини: ширина – 1 м, довжина – 1 м, висота – 1,8 м. Такі параметри забезпечуватимуть добрий огляд макету церкви як з близької, так і з далекої відстані (рис. 3). Інсталяція вітрини з макетом повинна складатися з трьох частин: бетонної основи висотою 300 мм, сталевому корпусу висотою 900 мм та скляного ковпака висотою 600 мм. Навколо вітрини плану-

ється замощений гранітною бруківкою майданчик розмірами 4 300 мм на 4 300 мм.

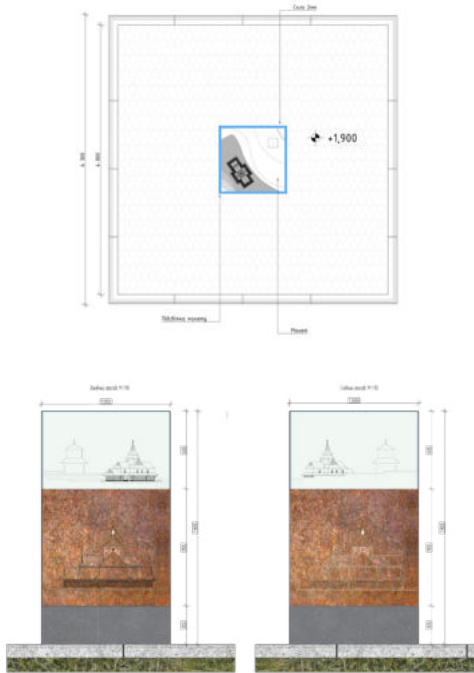

Рис. 3. План та фасади інсталяції вітрини з макетом

Проектом передбачається влаштування освітлення:

- внутрішня підсвітка, яка буде виділяти контури плазмової різки, посилюючи вигляд храму, зафіксований у 1976 році;
- підсвітка макета по кутах скляної колби.

Результати дослідження підтверджують важливість збереження історичної пам'яті про церкву святої Параскеви у селі Космач. Запропонований проект встановлення вітрини з макетом цієї церкви, яка демонструє різні будівельні періоди, є значущим кроком для збереження та популяризації культурної спадщини Карпатського регіону. Такий інтерактивний простір допоможе відвідувачам краще зрозуміти історію та архітектуру цього об'єкта, познайомитися з його особливостями та відчути дух того місця.

Руслан ЖИРАК,
старший викладач
ЗВО «Університет Короля Данила,
м. Івано-Франківськ, Україна
ruslan.zhyrak@ukd.edu.ua

УРБОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ с. КОСМАЧ (КОСІВСЬКИЙ РАЙОН, ІВАНО- ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Урбоекологічні взаємодії відіграють важливе значення у формуванні планувальної організації населених пунктів, і їх необхідно обов'язково враховувати при розробці або оновленні усього комплексу містобудівної документації.

Зважаючи на складну сьогоденішню ситуацію в країні, а також відповідно до Концепції сталого розвитку населених пунктів [5], Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року [10], Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки [9] пріоритетними завданнями у сфері містобудування і територіального планування є гарантія безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості населених пунктів.

На нашу думку, життєстійкість, у контексті населених пунктів, – це здатність урбоекосистеми швидко реагувати на будь-які зовнішні чи внутрішні негативні фактори або агенти, ефективно до них адаптуватися та зберігати свою функціональну структуру. Таким чином, життєстійкість середовища населених пунктів є сумою всіх компонентів системи «людина–природа–діяльність» [4].

За адміністративним поділом Івано-Франківська область включає: 6 районів, 804 населені пункти, з них 240 мають статус гірських (12,7 % від загальної площі області), де проживає майже 30,0 % населення. Варто зазначити, що переважна частина населення області проживає у сільських поселеннях – 56,4 % [1].

Щодо екологічних факторів, які мають або можуть мати вплив на розвиток гірських територій, найсуттєвішими, на нашу думку, є або можуть бути: рельєф, клімат, лісові, земельні,

мінеральні ресурси, демографічна ситуація, забруднення довкілля, знищення біорізноманіття. Особливо небезпечним фактором є деградація гірських територій у зонах формування водозаборів [2, 3, 7].

Гірський рельєф та густа гідрологічна мережа стали визначальними і мали найсуттєвіший вплив на розташування поселень Карпатського регіону на підвищених вододільних ділянках. Також, визначальним є вплив цих факторів на розміри населених пунктів, розгалуженість генеральних планів, особливості заселення [2, 3].

Варто зазначити, що гірські поселення рекреаційного профілю, в тому числі село Космач Косівського району Івано-Франківської області [8], яке є об'єктом нашого дослідження, надзвичайно динамічна система, оскільки з часом вони можуть суттєво кількісно і якісно змінюватися, а рекреація, є одним із визначальних факторів, які викликають ці зміни. Головна відмінність поселень рекреаційного спрямування Українських Карпат від природних екосистем визначається домінуванням людини, яка штучно створює і регулює потоки речовини й енергії, формує і розриває трофічні ланцюги, впливає на процеси тепло- і водообміну, створює середовище свого існування [3].

Часто виникає питання про те, яка форма розселення – міська або сільська – більш екологічна? Багато хто вважає, що сільська форма розселення гармонійніше поєднується з природою, оскільки індустриальні навантаження на природу тут начебто менші. Проте, сучасне сільське господарство пов'язане зі значними антропогенними навантаженнями на природне середовище. Міська і сільська форми розселення можуть бути досить екологічними й, навпаки, відрізнятися надто агресивним впливом на природне середовище. Вся справа в конкретних соціально-економічних, природних, кліматичних та інших умовах [3].

Детальне дослідження проведено на прикладі с. Космач (1412 р.) Косівського району Івано-Франківської області. Космацька територіальна громада утворена 18 грудня 2016 року в

рамках адміністративно-територіальної реформи 2015 року. До складу громади увійшли населені пункти: с. Космач, с. Брустурів, с. Прокурава. Площа – 105,7 км². Чисельність населення – 9046 чол. Село Космач, центр територіальної громади, займає площу 84,309 км². Чисельність населення – 5839 чол. (01.01.2019). Географічне розташування населеного пункту: 48°20′01′ північної широти, 24°49′08′ східної довготи. Висота над рівнем моря 520–660 м. Присілки: Рушір, Віпчина, Погір, Мел, Андрійцево, Багна, Бані, Медвежий, Доцаний, Почоса, Діл, Кляуза, Плаюци, Лішів, Горішнє, Центр, Царина, Прокіреци, Завоєли, Буковець, Віпчинка, Ставник, Клифа, Грунь, Облаз, Сиглін, Рунок, Прелуки, Запогариця, Черешенька [6]. За старим генпланом 1980 року налічувалося 20 присілків, 1964 двори і 5721 чол. Згідно з оновленим генеральним планом с. Космач структурно-планувальною одиницею населеного пункту є квартали з одно- та двосторонньою забудовою садибного типу. Село має розосереджену моноцентричну планувальну структуру лінійно-радіального типу. Забудова населеного пункту представлена змішано-квартальною планувальною структурою. На території с. Космач налічується 2320 садибних житлових будинків та 3 багатоквартирні житлові будинки (гуртожитки) [6].

На основі проведених всебічних досліджень, зокрема вивчення архівних та аналітичних матеріалів, експедиційних виїздів, натурних спостережень, нами виявлено такі головні урбоекотологічні проблеми с. Космач:

- забруднення річки Пістинька та її численних правих і лівих приток;
- забруднення річки Рушір із притоками (потокami);
- недостатня кількість сучасних очисних споруд;
- забруднення підземних вод;
- несанкціоновані вирубки лісу;
- високий ризик виникнення повеней, зсувів, підтоплень;
- порівняно низька родючість ґрунтів;
- недостатня інвентаризація земель і високий відсоток синантропізації;

- забруднення довкілля через постійне зростання антропогенного навантаження;
- стихійні сміттєзвалища та проблема утилізації твердих побутових відходів;

- спалювання побутового та природного сміття;
- знищення біорізноманіття.

Головні урбоекологічні переваги с. Космач:

- розвинута гідрологічна мережа;
- заліснення довколишніх територій;
- значна кількість пам'яток природи різного значення та об'єктів ПЗФ;
- природні мінеральні ресурси;
- високий рівень біорізноманіття;
- мальовничість ландшафтів;
- велике різноманіття туристично-рекреаційних та екологічних об'єктів.

Отже, на нашу думку, одним із першочергових і стратегічно важливих завдань є проведення ефективної місцевої та регіональної політики у сфері ефективного та раціонального природокористування, спрямованої передусім на врахування впливу урбоекологічних факторів і їхніх взаємодій, особливостей просторового розвитку конкретного населеного пункту чи територіальної громади, а також вирішення урбоекологічних проблем регіону, що в перспективі може стати запорукою успішного розвитку гірських територій.

Список використаних джерел

1. Жирак Р. М. Деякі аспекти типізації міських поселень Івано-Франківської області. // Інновації в архітектурі, дизайні та мистецтві: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ (травень 2023 р.), М-во культури та інформаційної політики України, М-во освіти і науки України, Національна акад. образ. мист-ва і арх-ри [за ред.: О. А. Трошкіної]. Київ: НАОМА, 2023. С.59–61.
2. Жирак Р. М. Керований розвиток малих поселень рекреа-

- ційного профілю Івано-Франківщини. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. Ред. В. В. Товбич. К., КНУБА, 2019. Вип. 55. С. 227–243.
3. Жирак Р. М. Особливості просторової структури гірських поселень рекреаційного профілю Українських Карпат: урбоекологічний аспект. // Містобудування та територіальне планування. 2021. Вип. 78. С. 224–235.
 4. Жирак Р. М. Феномен життєстійкості як складова розвитку урбоекосистем. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.техн. збірник / Відпов. Ред. В. В. Товбич. К., КНУБА, 2022. Вип. 64. С. 179–194.
 5. Концепція сталого розвитку населених пунктів. Схвалена Постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1359-xiv>
 6. Космач. Генеральний план населеного пункту. URL: <https://kosmacka-gromada.gov.ua/>
 7. Кучерявий В.П. Урбоекологія. Львів : Вид-во «Світ», 1999. 320 с.
 8. Про статус гірських населених пунктів в Україні. Закон України від 13.12.2005 р. № 56/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95ВР#Text>
 9. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti>
 10. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>

Ігор АНДРІЙЧУК,
адміністратор храму Пресвятої Трійці
с. Космач, Косівський р-н,
Івано-Франківська обл., Україна
sadochok20@gmail.com

Дмитро КІЩУК,
краєзнавець
с. Космач, Косівський р-н,
Івано-Франківська обл., Україна
kishchukdm@gmail.com

ІСТОРІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КОСМАЧІ

У XIV ст. митрополит Київський Григорій Цамблак проголосив святу Параскеву (П'ятницю) Тирновську покровителькою української церкви (він був очевидцем перенесення нетлінних мощей святої). З того часу на теренах України будують храми під її протекцією. Найбільше вшановували св. Параскеву на західних землях України. Її вважали покровителькою полів та худоби, які в тому історичному періоді були чи не найбільшим багатством наших предків. Про це теж свідчать храми св. Параскеви не тільки в нашому, а й у сусідніх селах.

Тут ми стисло опишемо лише короткий історичний період діяльності УГКЦ в селі Космач: від появи горішньої церкви преподобної Параскеви, яка збудована 1718 році, – до сьогодні.

У катедратику Львівської єпархії перша згадка про церкву св. Параскеви в Космачі датована 1680 роком [1, с. 620]. У 1700 році Львівсько-Галицько-Кам'янець-Подільська єпархія підписала унію, а вже в 1701 році була проведена перша візитація до нашого села. Із документів візитації дізнаємося, що на парафії св. Параскеви на той час був унійний священник Теодор, тому немає сумнівів, що церква Параскеви, яка збудована у 1718 році, була греко-католицькою (унійною) [2, с. 328]. Варто зауважити, що церква Параскеви зведена на місці її попередниці, збудованої ще до 1700 року. Підтвердженням цього слугують

записи візитатора Львівської єпархії, датовані 1741 роком, у яких вказується, що ґрунт, на якому збудована церква, здавна посвячений [3, арк. 224].

Після підписання унії Православну церкву Київської митрополії, до якої входила й наша Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія, називали «унійною», або «уніатською». Назву «Греко-Католицька» унійна церква отримала у 1774 році від австрійської імператриці Марії Терезії. Греко – тому що грецького обряду, католицька – через союз (унію) із Римом.

Храм Параскеви має ще дві назви: «Горішня» і «Довбушева».

У Космачі з XVIII по XX ст. було дві церкви, і обидві Параскеви [4, с. 267]. Церква, про яку йдеться, знаходилась на присілку Горішне, і в селі її називали «Параскева Горішня», а та, що знаходилась у центрі села (на її місці в 1905 році збудовано храм св. ап. Петра й Павла), мала назву «Параскева Долішня». Завдяки цим назвам було зрозуміло, про яку з них іде мова.

У період радянського переслідування, після псевдособору, який відбувся 1946 року, НКДБ намагався ліквідувати Українську греко-католицьку церкву і насаджував, насильним способом, московське православ'є. На жаль, воно не оминуло й наші терени. У 1950 році на парафію Петра й Павла прислали о. Михайла Дольного. Він під тиском перейшов на православ'я, але богослужіння продовжував згідно з греко-католицьким обрядом. Це викликало обурення в керівництва Московської церкви і влади в цілому. Священник Дольний відправляв Службу Божу і в горішній церкві, вона була дочірньою й окремого священника не мала. Її стан був незадовільний, необхідна була заміна дахового покриття (ґонти). Отець Дольний один із перших звернувся до влади, щоб отримати дозвіл на реставрацію храму. Влада відмовила, аргументуючи це тим, що в селі не може бути два діючі храми. Одразу після цього, у 1961 році, церкву Параскеви зняли з реєстрації, заборонивши богослужіння, а о. Михайла перевели на іншу парафію, після чого він раптово помер. Ідею відновлення продовжили місцеві жителі на чолі з видатними істориками й краєзнавцями. Намагалися зберегти пам'ятку,

переобладнавши її в музей Довбуша (так і виникла третя назва церкви – «Довбушева»), але й цього разу результату досягнути не вдалося.

1983 року святиню спалено прихильниками комунізму.

Існують легенди, нібито Олекса Довбуш пожертвував чималу суму грошей на будівництво церкви й брав у ньому участь безпосередньо. Звісно, підтверджень цьому немає, та й дати не збігаються. Зведення храму припадає на 1718 рік, а діяльність Довбуша бере початок 1738 року в Печеніжині, звідки й родом легендарний опришок.

У XIX ст. до святинища горішньої церкви добудовано ризницю, а в 1930-х роках проведено реставрацію купола, після чого він набув дещо іншої форми. Дехто вважає, що церква збудована у 1735 році, але це не зовсім так. Ця дата стосується іншої церкви – Параскеви Долішньої, про яку ми вже згадували. Із документів візитатора за 1741 рік дізнаємося, що вона теж була унійна, тобто греко-католицька, проте він не вказав ким, коли і навіщо святиня була збудована [5, арк. 221]. Вірогідно, що зроблено це свідомо.

Тоді на Гуцульщині не всі села мали свого пароха, а в деяких не було й храмів, тож жителі відвідували богослужіння в сусідніх селах. Церква, яка не мала настоятеля, була дочірня. У ній служив парох із сусіднього села. Церкви були не великими, бо в цьому не було потреби. Землі не були так густо заселені, та й язичників було чимало. У Космачі теж не було потреби двох храмів. Будівництво ще однієї церкви спричинили такі події.

Манявський монастир не прийняв умов унії і різними методами намагався протистояти союзу з Римом. Так тривало аж до його закриття в 1785 році. Монахи мандрували карпатськими селами, намагаючись переконати людей не визнавати унію. У 1732 році два монахи з Манявського Скиту завітали до Космача й оселилися в помешканні місцевого жителя Івана Чупірчука. Після чого «новонавернений» Чупірчук у 1733–1735 рр. на своїй власній ділянці власноруч своїм коштом збудував маленьку церковцю [6, с. 272-276, 278], [7, с. 3]. Вона мала вигляд хати.

Так виглядали православні церкви до XVIII ст. (згадаймо для прикладу Миколаївську церкву в Чернівцях, зведену в 1607 році й збережену до сьогоднішніх днів). Із XVIII ст. святині набули іншого стилю – хрестоподібного, як церква Параскеви Горішня. Очевидно, що будівництво в стилі XVIII ст. Чупірчуку було не під силу, та й польська влада цього б не допустила, оскільки на той час діяла заборона побудови православних храмів, а будівництво хати не викликало підозри. Церкву висвятили під покровом Параскеви, не зважаючи на те що в селі вже існувала церква з цією назвою. Для гуцулів це мало неабияке значення, як згадано на початку, вони молилися до святої за збереження худоби й земель, тому й ушановували Параскеву більше ніж інших святих. Ці події не могли пройти безслідно. Вони викликали міжрелігійні протистояння і призвели до кровавих наслідків, за що й був ув'язнений Іван Чупірчук і ще декілька космачан. Цю церкву неодноразово перебудовували, і згодом вона набула хрестоподібної форми. У 1905 році навколо неї було зведено храм св. ап. Петра й Павла, а її розібрано й перевезено до села Кривоброди [8, с. 73, 76]. Деякі ікони й іконостас було перенесено до горішньої церкви. На жаль, не всім відомо про існування в нашому селі двох церков св. Параскеви, тому й плутають дати будівництва.

На фото, які знаходяться у фондах ЛНМ імені Шептицького, чітко видно, що ікони в іконостасі різних розмірів, та й сам іконостас не симетричний. Правий його бік нижчий за лівий, й виглядає на те, що він складений із двох різних частин. Ікони другого ряду теж різного розміру й оздоблення. На одному з них зображено образ Пресвятої Трійці. Через несиметричність верхня частина іконостасу мала нахил праворуч. У святині на престолі був розміщений кивот та ікона Пресвятої Трійці. Кивот вдалося зберегти, і його, після реставрації, й сьогодні використовує греко-католицька громада Пресвятої Трійці села Космач. Вважаємо, що ініціатором заміни іконостасу в горішній церкві був сам Митрополит Андрей Шептицький, який неодноразово відвідував наше село.

Перший його візит до Космача відбувся на початку ХХ ст., коли він на білому коні об'їздив всі міста й села Івано-Франківської (Станіславівської) єпархії. Інші візити відбувались під час художніх студій, які Шептицький фінансував особисто. Їх проводив О. Новаківський із учнями своєї школи. На честь художника в присілку Прелуки названо камінь. Цей камінь називають ще каменем Довбуша, та тут мова йде про власника толоки, у якій він знаходиться, що теж звався Олекса Довбуш.

Шептицький цінував старовинні речі, а особливо ті, які мали історичну цінність. Для прикладу можна взяти храм імені Климентія Шептицького у Львові, де іконостас теж складається з різних частин.

На початку ХХ ст. службу в горішній церкві відправляли раз у три тижні, на той час вона мала іншу цінність – історично-архітектурну. Основною святинею в Космачі була церква Петра й Павла, тоді – одна з найбільших на наших теренах. Цей храм у 1906 році освятив єпископ Івано-Франківський Кир Григорій Хомишин.

Греко-католицьке духовенство, дбаючи про духовний стан громади, водночас займалося й просвітою. Якщо у ХІХ ст. при церкві було два класи початкової школи, то у першій половині ХХ-го їх стало чотири. При церкві діяла читальня і найбільша в районі бібліотека. Завдяки цьому свідомим космачанам у часі московського лихоліття вдалося зберегти Церкву, до якої належали наші діди й прадіди. Активна діяльність духовенства пробудила в народі незламний дух, патріотичність і національну свідомість на засадах християнських цінностей. Плід цієї праці продемонструвала Українська Повстанська Армія. Більшість очільників УПА – вихідці з сімей греко-католицьких священників. Вони йшли в бій із гаслом – «З нами Бог».

У темні часи радянського панування Церква перейшла в підпілля, священники разом із парафіянами зазнавали тяжких переслідувань, однак любов до Бога і своєї віри була сильнішою за страх. Літургії відправляли у власних оселях, а щоби бути непоміченими, постійно змінювали місце розташування. Багато

таких літургій провів о. Василь Кривульчак, родом із Космача (присілок Завоєли), обладнавши свій батьківський дім у підпільну церкву.

Коли настала так звана «хрущовська відлига», віряни-греко-католики на місці горішньої церкви збудували каплицю. Біля неї деякий час відправляли Службу Божу. Одного разу на відправу до каплиці приїхав єпископ, помічник Івано-Франківської єпархії – Іреней Білик. Люди неабияк цьому раділи – це свідчило про вихід із підпілля.

Так склалося, що не всі жителі села були готові повернутися в лоно рідної Церкви. На превеликий жаль, радянська влада в час окупації, завдяки пропаганді й утискам, добряче затумила свідомість місцевого населення. Звідси постали нові труднощі й виклики. Вихідці з підпілля звертались до православної громади з проханням надати можливість відправляти літургію у храмі святих апостолів Петра й Павла, який по праву належав греко-католикам. Це викликало чимало непорозумінь, і, щоб не загострювати протистояння, греко-католики вирішили збудувати нову святиню.

Виборовши земельну ділянку, яка до окупації належала нашій Церкві, розробили проектну документацію під назвою «храм св. Параскеви» і у 1994 році розпочали будівництво. Наріжний камінь заклав єпарх Коломийсько-Чернівецький Павло Василик. А в 1997 році, на свято Пресвятої Трійці, храм був висвячений тим же єпископом. До будівництва доклав чимало зусиль о. Василь Кривульчак, якого по смерті, згідно з заповітом, поховано на церковному подвір'ї.

Отже, новозбудована святиня є церквою Пресвятої Трійці. Ця назва теж пов'язана з горішньою церквою. Як нам відомо, у селі було дві церви під назвою Параскеви, тому в горішній церкві храм святкували на Зелені Свята. Про це теж свідчать ікони Пресвятої Трійці, які там знаходились: одна – на престолі у святині, інша – в іконостасі. А в церкві Параскеви долішній, на місці якої зараз храм Петра й Павла, храмове свято – на Парасковея. Пізніше цей день став другим храмовим святом в церкві

Петра й Павла. Доказом цього є намісна ікона св. Параскеви в іконостасі цього ж храму.

Єпископ Коломийсько-Чернівецький Микола Сімкайло у 2009 році до храму Пресвятої Трійці передав на постійне вшанування мощівницю з прахом блаженного священномученика Омеляна Ковча. З того часу Ковча проголошено покровителем цього храму. Тут знаходиться ікона з житієм блаженного авторства Володимира Сикути. Така ж ікона, роботи цього ж автора, знаходиться в патріаршому соборі Воскресіння Христового міста Києва. На церковному подвір'ї красується каплиця на честь блаженного священномученика, зведена власним коштом п'яти сімей нашої парафії. 20 серпня 2019 року її освятив єпарх Коломийсько-Чернівецький – Василій Івасюк. У ній знаходиться ікона Праведника Омеляна Ковча, колаж до якої підготував фотограф Марко Романяк із Перемишлян, а завершила роботу космацька художниця Марія Томин.

Отець Омелян Ковч – греко-католицький священник, покровитель душпастирів УГКЦ – народився 20 серпня 1884 року в с. Космач (його батько о. Григорій Ковч у цей час був парохом у горішній церкві св. Параскеви). Тут він провів свої дитячі роки й завершив початкову школу. Звідси бере початок його земний, тернистий і праведний шлях, який завершився на території Польщі у німецькому таборі смерті – Майданек. Більше про життя цього праведника можна дізнатися з книги «За Божі правди і людські права», автором якої є дочка блаженного Анна Марія Ковч-Баран. У неї знаходився сімейний архів Ковчів і 1994 року вона видала цю документальну книгу, яку (за сприяння небайдужих людей) ми перевидали й готуємо до презентації.

Комуністичний режим намагався різними методами зітерти найменшу згадку про о. Омеляна та греко-католицьку церкву в Космачі. Проте під час перебування на посаді сільського голови Дмитра Пожоджка частину вулиці було названо іменем Омеляна Ковча. Також за його ініціативи на честь Ковча названо школу. Пізніше працю в цьому напрямку продовжив його наступник Дмитро Бербеничук. Завдяки цим людям наш Космацький

лицей носить ім'я блж. св. муч. Омеляна Ковча.

Сьогодні греко-католицька церква в Космачі активно зберігає і продовжує надбання відомих її подвижників, які трудилися в нашому селі. Парафія Пресвятої Трійці села Космач зростає чисельно, веде активну культурно-просвітницьку діяльність, після російського вторгнення в Україну при парафії створено доволі потужний волонтерський осередок, котрий наближає нашу перемогу.

Список використаних джерел

1. Сkochиляс І. Книга реєстру катедратика Львівської православної єпархії 1680–1686 роки [в:] Записки Наукового Товариства імені Шевченка, Т. CCLVI, Львів, 2008. 620 с.
2. *Catalogus sacerdotum saekularium Ucrainorum dioecesis Leopoliensis, qui cum suis ecclesiis, duce episcopo Šumlanskyj ad Ecclesiam Catholicam accesserunt, a 1701* [в:] *Monumenta Ucrainae Historica, Vol. IV (1671-1701), collegit Metropolita Andreas Šeptyckyj, Romae, 1967. 328 p.*
3. ЛМН (відділ рукописів), Ркл – 16, арк. 224.
4. Громик В., Слободян В. Дерев'яні церкви Івано-Франківської області. Львів, 2017. 267 с.
5. ЛМН (відділ рукописів), Ркл – 16, арк. 221.
6. Домашевський М. Історія Гуцульщини. Т. II. Чикаго, 1985. С. 272–278.
7. Мороз В. Хроніка спротиву, [в:] Український Самостійник, жовтень 1970, с. 3.
8. Курищук В. Духовні Святині Яблунівщини, Косів, 2013. С. 73–75.

Микола ЛИЦУР,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри психології та
суспільствознавчих дисциплін
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
mykola.lytsur@ukd.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ КОМПОНЕНТИ В ГУЦУЛЬСЬКІЙ МАГІЇ

Не є таємницею, що Гуцульщина була, є і залишиться тією територією, яка завжди приваблюватиме відвідувачів своєю колоритною культурою. Одним із найяскравіших проявів цієї культури є духовне надбання, частково виражене в самобутніх звичаях і обрядах, просякнутих своєрідною магією. Проблематикою гуцульських магічних ритуалів цікавило багато науковців як кінця ХІХ ст., так і на початку ХХІ ст. Проте використання християнської компоненти в магічній практиці гуцулів залишалося осторонь народознавчих досліджень, натомість християнські молитви, обряди й ікони були інтегровані в гуцульську магію та зберегли свої особливості.

Наприкінці ХІХ ст. побутувало уявлення про гуцулів як про не надто віруючих людей. На підтвердження цієї думки наводилися факти про невелику кількість храмів у краї та важкодоступність до різних населених пунктів. Проте дослідники, які безпосередньо побували на Гуцульщині, відзначали, що гуцули ретельно відвідують численні церкви, наскільки це дозволяють умови заселення. До священників часто улесливо зверталися «добродійко», «отець духовний», «татко світлий», «панотець» [2, с. 96–97]. Багато в чому така тенденція була обумовлена зростаючим авторитетом греко-католицького духовенства, яке отримувало підтримку династії Габсбургів ще з часів «освіченого абсолютизму». Не даремно місцеве населення

послугувалося словами «Мені потрібен тільки Бог, цар і ви, панотче» [2, с. 97], що відображало впливовість духовенства у регіоні.

Цікаво, що релігійна складова під кінець XIX ст. стає відчутною і в ритуалах та звичаях, пов'язаних із імітативною магією, при чому в усіх її видах: господарській, торговій, лікувальній, профілактичній, метеорологічній, захисній та шкідливій [4, с. 27].

Інтеграція християнської компоненти в гуцульських магічних обрядах простежується у двох аспектах:

- використання християнських свят як середовища «виникнення» магії;
- застосування християнської символіки та атрибутів у магічних практиках.

Найбільший «вплив» і «силу» мали магічні ритуали, пов'язані з головними християнськими святами: Святвечором (Різдво Христове), Богоявленням (Водохрещтя, Йордан), Воскресінням Христовим (Великдень, Пасха).

«На Святвечір родивімся, на Святвечір хрестивімся! Пречиста Діва на золотім крижмі мя тримала у змієвім озері мя купала» – такими словами господар розпочинав вечерю на Гуцульщині в кінці XIX ст. [6, с. 97]. На думку Кс. Сосенка, це одна з тих приповідок, які безпосередньо засвідчують зв'язок християнських мотивів із язичницькою (люнарною, місячною) символікою, що вже почала забуватися. Натомість залишився домінуючим саме християнський чинник.

Поширеним звичаєм на Гуцульщині під час Святої вечері є підкидання пшениці (куті, бобу) до стелі головою сім'ї – «на корову, вівці, кури, на всю худобу, аби тримали хати, аби добре водилися». Сакралізованим локусом тут є не тільки хата, але й стеля (образ Неба) і сволок, на якому вирізали, випалювали чи писали хрест, викарбовували цитати зі Святого Письма [4, с. 31].

Саме у Святвечір ворожити (знахарі, баїльники) вперше могли застосувати свої «вміння». А «набували» їх також тільки на великі християнські свята [5, с. 134].

У Святвечір мольфари робили свої «градові чепелики» – спеціальні ножі, які використовували для «отримання влади над небесними стихіями». Їх виготовлення супроводжувалося справжнім ритуалом. Удосвіта перед Святвечором карпатський мольфар виходив надвір і з вістря коси виклепував собі чепелик. Для «градового ножа» використовували косу, яка зламалася під час першої весняної косовиці, або ту, якою випадково перерізали змію. Коли він завершував клепати ножа, то ставав навколішки і 300 разів промовляв спеціальну молитву [7].

Різнманітні предмети побуту та знаряддя праці «набували» надзвичайних властивостей саме на християнські свята. Задля здоров'я і благополуччя присутніх сокиру на Святвечір «під стіл підсовують», а перед цим на неї стають колінами й моляться – «тоді вона вас не порубає протягом року» [4, с. 32]. На Йордан мисливці та рибалки часто занурювали частини ловецьких знарядь під воду, що мало забезпечити успіх на полюванні чи риболовлі.

На Благовіщення треба «вступити босою ногою на залізне, аби людина була така, як залізо – нічо не ломиться, не бере ніяка слабкість, ніяка примівка». Аналогічна магічна профілактична акція відбувалася й на інші свята. «Є день, коли треба прокинутися і стати на залізне, аби не було набоїв – не попробивали ноги. Це на Великдень роблять. У нас завжди стояло залізо з півметра у кутку, по господарству його не використовували, мама загортала його рушником, аби не видко, що залізо стоїть. А на Великдень дедя клав його дітям...». Отже, таке неутилітаризоване залізо виконувало виключно оберегову місію і, ймовірно, осмислювалося не тільки як запорака «залізного здоров'я», але і як захисник оселі [4, с. 32].

Другий аспект використання християнської компоненти в гуцульській магії проявляється у застосуванні таких атрибутів, як молитви, обряди та ікони. Наприклад, гуцули використовували ікони як амулети, щоб захистити себе від злих духів.

Цікавий факт, що на Гуцульщині, де церква мала потужний вплив на життя населення, місцева магічна практика підкрі-

плювалася часто своерідним церковним «благословенням».

Молитви і знак хреста часто використовувалися ворожбитами при знятті «вроків» (порчі). При цьому відомі факти відмови допомагати таким чином худобі, бо в такому випадку не можна молитви промовляти, а без них не буде і результату. «Вартніше християнську душу рятувати, а не худобячу» [5, с. 137].

Універсальна формула гуцульської приповідки ворожбита: «За першим разом, за добрим часом. В добрий час буду говорити, в лихий мовчати, буду Господа любого просити, аби Господь став ми на помочи, з нъитками, з светками, славними, роковими і преподобними. Поможіт мені візивати, викликати» [1, с. 42].

«Лікували» («замовляли») хвороби баїльники, застосовуючи молитви поряд із закляттями, послуговуючись під час ритуалу різними підручними засобами (вогнем, зіллям, ножем, водою). «Поганая поганице, лютата лютнице. Заклинаю ти не сам собов, божим словом, Пресвятов Дівов, святим отцем Николаєм. Єк ти Адам заклев, що не можеш по землі сторцом ходити. Як не можеш у яснім сонци, у яснім місяци гніздо вити, так не можеш до серця сему иршеному жар запустити. Амінь.» [5, с. 135–136].

Складається враження, що в очах пересічних гуцулів апеляція до християнських святинь піднімала авторитет заклинання і надавала йому ваги. При цьому чим сильнішою була присутність християнської компоненти, тим переконливішим мав бути результат. «Госпідку милосердний та добрий. Поможи мені сесу рщену-поражену ісцілити-ратувати. Єк ручки ручкам помагают так і ми не самі собов, але з Матінков Христовов, з усіми светими, зі светим Петром і Павлом, з Илийом, Гавриїлом, Михаїлом, з отчиком Николаїом, зі светов Марійов. З Різдвом і Йорданом і Пасхов!» [1, с. 48]

Магічна практика передбачала і використання літургії як засобу освячення різних «помічних» у майбутньому предметів. Наведемо кілька фактів.

Мольфари у своїй магійній практиці використовували

палиці, над якими мало бути відправлено 12 служб [4, с. 30]. Гуцульські рибалки розшукували так званий «тирвовий камінь», який потім освячували через 9 служб. Використовували також 12 волосин із тімені повішеника, які потай ставили під престол, де вони мали перебувати протягом 12 відправ [9, с. 253–254]. Так само в мисливців, щоби кріс добре стріляв і його ніхто не врік, треба взяти язик гадюки, часник, вершки з 9 осик і відправити над цим 9 служб. Також 9 літургій потрібно відправити над кулею, щоби вона влучно біла [9, с. 261–262]. Можна навести приклади не тільки з виробничої магії, а й з охоронної. Збіжжя, освячене на св. Юрія в церкві, вважалось помічним для відлякування «відьом та іншої нечистої сили» [3, с. 733].

Таким чином, чітко простежується оригінальний симбіоз християнських і язичницьких традицій у магичній практиці населення Гуцульщини. Водночас саме християнська компонента у такому поєднанні поступово стала домінуючою, що пояснюється зростаючим впливом церкви на місцеве населення і народні традиції зокрема.

Список використаних джерел

1. Гуцульські примівки. Етнографічний збірник / вид. Етногр. коміс. Наук. т-ва імені Шевченка. Львів : 3 друк. НТШ, Т. 5 / вид. під ред. І. Франка. 1898. С. 41–72.
2. Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. Чернівці : Молодий буковинець, 2000. 208 с.
3. Конопка В. З народної духовної культури українців Буковинської Гуцульщини: матеріали польових досліджень. Народознавчі зошити, 2017. Вип. 3. 2017. С. 731–736.
4. Красиков М. Імітативна магія у звичаєвості гуцулів Верховинщини. Народна творчість та етнологія. 2013. № 6. С. 27–36.
5. Онищук А. Матеріяли до гуцульської демонології / Записав у Зелениці, Надвірнянського повіта, 1907-1908. Матеріяли до українсько-руської етнології. Львів, 1909. Т. 11. Ч. 2. С. 1–139.

6. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера. Львів: Накладом авт., 1928. 349 с.
7. Шеметуха С. Гуцульська магія. Про що розповідають у музеї чаклунства. URL <https://suspihne.media/43482-guculi-i-magia-pro-so-rozprovidaut-u-muzei-caklunstva/> (дата звернення: 06.01.2024)
8. Шухевич В. Гуцульщина. Перша і друга частини / репринтне відтв. вид. 1899 р. Верховина, 1997. 350 с.

Богдан ПАСКА,

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України
і методики викладання історії
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
bohdan.paska@pnu.edu.ua

ВЕЛИКОДНЯ ПРОВОКАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ДИСИДЕНТА ВАЛЕНТИНА МОРОЗА В СЕЛІ КОСМАЧ У 1970 Р.

У жовтні 1970 року III випуск журналу «Український вісник», який публікувався українськими дисидентами в нелегальний самвидавний спосіб, повідомив про арешт у Івано-Франківську 1 червня цього ж року історика та публіциста Валентина Мороза. Поряд із описом підготовки судової розправи над дисидентом, текстами заяв на його захист, підписаних однодумцями, у журналі було вміщено таку інформацію: *«У квітні 1970 року на Пасху (Великдень) у селі Космач на Гуцульщині щодо В. Мороза була влаштована провокація. За очевидною вказівкою згори представники місцевої влади хотіли заарештувати В. Мороза тільки за те, що він записував біля церкви на магнітофон гайки, але космачівці не допустили арешту»* [2, с. 287]. Події однозначно трактувалися як зрежисована вищим владним керівництвом та працівниками КДБ спроба ув'язнити В. Мороза, якій зуміли перешкодити прості космачани. У документах, пов'язаних із подальшою судовою розправою над дисидентом, збереглося чимало свідчень про цю непересічну подію.

Валентин Мороз (1936–2019) у 1960–1970-х рр. був одним із найбільш активних учасників українського дисидентського руху. У середині 1960-х рр. він працював викладачем Івано-Франківського педагогічного інституту, активно цікавився українською народною культурою і побутом, неодноразово їздив на Гуцульщину. У 1965 р. дисидента в Івано-Франківську

заарештували працівники КДБ, а згодом засудили на 4 роки ув'язнення за поширення самвидавної літератури та відстоювання ідеї необхідності відокремлення України від СРСР. Після звільнення з ув'язнення у вересні 1969 р. і повернення до Івано-Франківська протягом наступних дев'яти місяців дисидент написав три публіцистичних есе – «Мойсей і Датан», «Серед снігів» та «Хроніка опору» – із критикою політики радянського режиму в національному питанні. В. Мороз намагався максимально активізувати опозиційну діяльність своїх львівських та київських однодумців в умовах наростаючого тиску з боку влади. Також він проявляв зацікавлення етнографічною спадщиною українського народу та, особливо, Гуцульщини, цікавився народними обрядами та звичаями.

Напередодні Великодня, 25 квітня 1970 р. дисидент приїхав до с. Космач Косівського р-ну, де священником був його близький знайомий Василь Романюк (майбутній Патріарх Київський і всієї Руси-України Володимир). Наступного дня під час великоднього богослужіння в місцевій церкві В. Мороз намагався записати на магнітофон народні обрядові пісні. Для того щоб розібратися в суті подальших подій, надамо слово їх учасникам та очевидцям.

Сам Валентин Мороз у заяві на адресу Першого секретаря Центрального комітету (ЦК) Комуністичної партії України (КПУ) П. Шелеста, голови Комітету державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів (РМ) Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) В. Нікітченка та Прокурора УРСР Ф. Глуха від 2 травня 1970 р. описував космацькі події так: *«...Помітивши, що я записую великоднє богослужіння на магнітну стрічку, до мене підійшли троє невідомих, поширюючи навколо себе різкий сивушний запах. Не пред'являючи ніяких санкцій, не називаючи себе, п'яні зажадали, щоб я ішов з ними (потім виявилось, що це були директор місцевої школи й двоє працівників із Косівського райкому). Коли я відмовився, хулігани спробували взяти силу. Віруючі, яких кругом було дуже багато, обурились і закликали хуліганів до порядку. Усе це відбувалося на церковній тери-*

торії під час свячення паски. Отже, людям перешкодили здійснити забезпечені законом релігійні обряди» [3, с. 234]. Дисидент однозначно трактував дії представників влади як протизаконні, такі, що порушують права віруючих, наголошував на «хуліганському» характері їх поведінки.

Невдовзі після інциденту семеро жителів с. Космач за дорученням сільської громади написали заяву на адресу прокурора Івано-Франківської області на підтримку дисидента. У цій заяві безпосередні свідки подій, пов'язаних із В. Морозом, наводять ще декілька промовистих деталей: *«Коли священник посвятив паску, між людей почався великий шум. Люди почали кричати. Одні кажуть, що б'ють, а другі говорять, що арештують... Люди були сильно стривожені. Між людьми стояв чоловік, і біля нього стояв наш директор школи тов. Дідух Михайло Андрійович і з ним ще два товариші. Дідух почав тягнути цього чоловіка за руки тому, що ми, хористи, попросили цього чоловіка, щоби своїм магнітофоном записав нам церковну пісню... Тоді цей чоловік сказав: «Що я вам, люди, зробив поганого, що мене арештують?». Люди почали кричати: «Чого ви чоловіка тягнете з-між людей і псуєте людям настрої і переслідуєте релігію?» Тоді Дідух прислав нашого участкового Гребенчука, і участковий пішов за цим чоловіком вулицею, а люди всі за ним і не дали чоловіка взяти, бо ми сказали, що він не винуватий, бо ми попросили, щоби зняв нашу пісню» [2, с. 287–288].*

Жителі Космача підтверджували застосування сили щодо В. Мороза зі сторони директора школи М. Дідуха та той факт, що громада села не дозволила представникам влади затримати дисидента. Автори заяви, очевидно, вважали, що В. Мороза хочуть заарештувати власне за запис великодніх пісень, та намагалися його захистити, наголошуючи на тому, що такий запис відбувався на їх прохання. Варто звернути увагу в наведеному уривку на слова В. Мороза, який, побачивши наближення невідомих йому людей у цивільному, прийняв їх за працівників КДБ та сам оголосив присутнім, що його збираються арештувати.

У матеріалах кримінальної справи 1970 р. по обвинувачен-

ню В. Мороза збереглися протоколи допитів директора Космацької школи Михайла Дідуха та завідувача відділу агітації і пропаганди Косівського району Івана Крицкалюка, які й були представниками влади, що брали участь у інциденті. М. Дідух, зокрема, заявив таке: *«В той день священник Романюк Василь Омелянович відправляв у Космацькій церкві службу. Я разом із завідуючим відділом агітації і пропаганди Косівського району КПУ Крицкалюк Іваном Юрієвичем і заступником завідуючого відділення Івано-Франківського обкому партії Шаповаловим проходжувались по Космачу. Наблизившись до церкви, ми побачили у дворі велику юрбу віруючих, а поміж них ходив священник Романюк і святив паску. З ним був невідомий молодий чоловік, який мав при собі фотоапарат і магнітофон. Коли Романюк зупинявся і проголошував молитву, невідомий записував на магнітофон релігійні співанки віруючих. З цього приводу ми вирішили довідатись про особу невідомого і при його виході із церковного двору на дорогу запитали, хто він і звідки. Невідомий пояснень нам не дав. Тоді ми покликали дільничного інспектора міліції Ребенчука, щоб той запросив невідомого до сільської Ради і провірив у нього документи. Як тільки підійшов дільничний, невідомий підняв руки і, звертаючись з провокаційною метою до віруючих, викрикнув, що представники влади хочуть заарештувати його. Цим викриком невідомий викликав серед людей хвилювання і шум. Дехто сказав, що арештують невинну людину, і юрба взяла невідомого під свій захист. Коли все утихомирилось, невідомий пішов на квартиру до священника Романюка, а за ним – дільничний інспектор Ребенчук. Повернувшись до нас, Ребенчук доповів, що він провірив у невідомого документи, і ним виявився мешканець м. Івано-Франківська Мороз Валентин Якович...»* [1, арк. 241].

Іван Крицкалюк під час допиту в загальному повторював слова М. Дідуха, проте наголошував на значній кількості жителів с. Космач, які стали на захист В. Мороза – *«приблизно до 80 чоловік»*. Також І. Крицкалюк говорив про активний характер поведінки прихожан Космацької церкви: *«Віруючі... які йшли*

по вулиці... зупинились, обступили дільничного Ребенчука і з викриками запитували, за що напали на людину» [1, арк. 244–245].

Зі слів М. Дідуха та І. Крицкалюка можна зробити висновок, що вони у момент інциденту не знали, ким саме був «невідомий молодий чоловік, який мав при собі фотоапарат і магнітофон» та намагалися за допомогою працівника міліції встановити його особу. Це вказує на значною мірою випадковий характер великодніх подій у Космачі. Представники влади не мали чіткого наміру затримати чи ув'язнити В. Мороза. Сам факт подальшого допиту М. Дідуха та І. Крицкалюка працівниками КДБ свідчить про необізнаність спецслужби із деталями інциденту. Більше того, серед матеріалів доповідних записок КДБ на адресу органів партійної влади УРСР нами не виявлено жодної згадки про космацький інцидент. Очевидно, події 26 квітня 1970 р. не були цілеспрямованою спецоперацією КДБ чи загалом радянської влади із метою арешту В. Мороза.

Однією із важливих причин, які зумовили виступ космачан на захист В. Мороза було те, що дисидент станом на квітень 1970 р. був зною серед жителів села особою. Після свого повернення з ув'язнення у вересні – жовтні 1969 р. він зав'язав знайомство із парохом села В. Романюком та двічі відвідав село – восени 1969 р. та в січні 1970 р. Дисидент зацікавився становищем Довбушівської церкви в Космачі, із якої в 1963 р. працівники київської кіностудії ім. О. Довженка вивезли старовинний іконостас для зйомок фільму «Тіні забутих предків». Усупереч обіцянкам творців кінофільму, іконостас не було повернуто сільській громаді, а передано до Київського художнього музею. Це викликало справедливе обурення космачан, які написали декілька заяв протесту до органів місцевої та центральної влади із вимогою повернути реліквію до села.

Валентин Мороз зав'язав контакти із жителем Космача Василем Боб'яком, який координував зусилля односельчан щодо повернення іконостаса, та підтримував його дії. На прохання В. Боб'яка дисидент намагався з'ясувати долю реліквії через листування із літературним критиком Євгеном Сверстюком та

колекціонером-етнографом Іваном Гончаром. Зрештою, намагаючись надати проблемі викрадення космацького іконостаса максимального суспільного розголосу, В. Мороз у січні – березні 1970 р. написав талановите публіцистичне есе «Хроніка опору», яке намагався поширювати самвидавним способом [5, с. 124]. Очевидно, хоча б деяка частина прихожан церкви с. Космач на Великдень 1970 р. знала про цей аспект діяльності В. Мороза, що зумовило їх активність у питанні оборони дисидента від дій представників влади.

Космацький інцидент фактично став приводом до подальшої активізації переслідування В. Мороза зі сторони радянського режиму. Спроба жителів Космача виступити на захист дисидента була свого роду спонтанним протестом проти несправедливості в радянському суспільстві та засилля представників влади, які звичайний запис великоднього богослужіння на магнітну стрічку розцінили як достатню причину «довідатись про особу невідомого». Дії космачан були небезпечним для режиму прецедентом, який свідчив про те, що діяльність учасників українського національного руху користувалася значним рівнем підтримки в суспільстві. Тому вже за декілька днів, 29 квітня 1970 р., проти В. Мороза офіційно було порушено кримінальну справу за ознаками ст. 187-І Кримінального кодексу (КК) УРСР («поширювання в усній формі завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад») [1, арк. 2–3]. Того ж таки дня на його квартирі в Івано-Франківську працівники КДБ провели обшук. Свідченням того, що відкриття справи проти В. Мороза було тісно пов'язано із космацьким інцидентом, є той факт, що вже 4 травня обшук було здійснено також у помешканні В. Романюка в Космачі [1, арк. 161]. У той же час загальна активізація слідчих дій за справою В. Мороза (в т. ч. обшуки у Івано-Франківську, Львові та Києві) відбулася тільки після арешту дисидента 1 червня 1970 р.

Під час слідства одним із ключових елементів обвинувачення В. Мороза було написання ним есе «Хроніка опору». Зрештою, 17–18 листопада 1970 р. на судовому процесі в Івано-

Франківську дисидента було засуджено за написання 4-х публіцистичних творів за ст. 62 ч. II КК УРСР («антирадянська агітація та пропаганда») до 9 років позбавлення волі та 5 років заслання. У офіційних документах обвинувального висновку та вироку у справі В. Мороза немає жодного слова про космацький інцидент 26 квітня 1970 р. Очевидно, влада воліла лишній раз не згадувати про підтримку дисидента зі сторони простих гуцульських селян.

Натомість події в Космачі знайшли своє відображення у тогочасній андеграундній поезії т. зв. «задушеного відродження», що внесло свою лепту у формування своєрідного культу В. Мороза у дисидентському середовищі 1970х рр. та на еміграції. Зокрема, львівський поет Григорій Чубай невдовзі написав присвячений В. Морозу вірш «Великдень. Космач – 1970» [6, с. 143], який безпосередньо стосується космацького інциденту:

*всі житла і храми наші в долині
а на горі дракон
сидить і дивиться в долину
а то починає малювати гуцульські
писанки щоб у долині повірили
що дракон той тутешній*

*взявся і цього разу він малювати
котилися писанки із гори глеєм
розмокли
вибігли ми до воріт щоб на
писанки ті поглянути
а на писанці кожній
тюрма намальована*

Інший львівський поет Ігор Калинець, глибоко вражений судовою розправою над В. Морозом, присвятив йому збірку поезій «Підсумовуючи мовчання». У циклі «Тренос над ще однією хресною дорогою» поет прямо порівнює засудженого В. Мороза із розіпнутим Ісусом Христом, Месією. На космацькі події натякають

наступні рядки циклу (вірш «Страсть четверта») [4, с. 140–145]:
свіжий хрест

*недармо плаче
з нього
космацька живиця*

*о він ще
ще послужить
замість іконостасу
у нашому
обкраденому храмі*

Отже, виступ жителів с. Космач 26 квітня 1970 р. на захист В. Мороза був свідченням масової підтримки дисидентства та його ідей зі сторони українського суспільства та своєрідним виявом спротиву незаконним діям представників радянської влади. Дії представників місцевої влади не мали ознак цілеспрямованої спецоперації із метою арешту дисидента, були викликані безпосередньо фактом записування В. Морозом на магнітофон релігійних звичаїв і швидше нагадували невдалу імпровізацію, очевидно, в дусі «атеїстичної пропаганди». Космацька провокація стала фактором, який пришвидшив подальший арешт дисидента та судову розправу над ним. Інцидент знайшов своє відображення в поезії знайомих із В. Морозом митців «задушеного відродження», що в сукупності зі сміливою та безкомпромісною поведінкою дисидента під час слідства і суду, масштабною кампанією на його захист зі сторони однодумців сприяло подальшому формуванню культу В. Мороза в дисидентському дискурсі.

Список використаних джерел

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України в Івано-Франківській області. Спр. 10956 П. Кримінальна справа № 14 по обвинуваченню Мороза Валентина Яковича за ч. 2 ст. 62 КК УРСР в 5 томах. Т. 1. 398 арк.

2. Готується ще одна розправа над Валентином Морозом, «Український вісник» 1970, Вип. 3 // Чорновіл В. Твори. У 10-ти т. Т. 3. Київ, 2006. С. 285–309.
3. Інші суди, арешти, обшуки, допити, «Український вісник» 1970, Вип. 2 // Чорновіл В. Твори. У 10-ти т. Т. 3. Київ, 2006. С. 232–238.
4. Калинець І. Калиновий герб. Вибрані вірші. Київ, 2016. 320 с.
5. Паска Б. Валентин Мороз: прапор українського дисидентства. Івано-Франківськ, 2018. 366 с.
6. Чубай Г. П'ятикнижжя. Львів, 2019. 256 с.

Тетяна МАНИК,
учений секретар,
Музей мистецтв Прикарпаття,
м. Івано-Франківськ, Україна
artmuseum_if@ukr.net

САКРАЛЬНА СПАДЩИНА КОСМАЧА У ЗБІРЦІ МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ ПРИКАРПАТТЯ

Музей мистецтв Прикарпаття володіє багатою колекцією творів сакральної тематики, сформованою у 80–90-х роках минулого століття, що репрезентує сакральне мистецтво Галичини XV–XX ст. Цінною частиною колекції є предмети, що походять із церкви Великомучениці Параскеви села Космач.

Якщо намагатися дослідити внутрішнє наповнення церкви, то насамперед потрібно вести мову про два відомі нам іконостаси, що в ній знаходилися. Перший – створений народним майстром (чи майстрами зі спільної майстерні) орієнтовно в 1718 році і встановлений відразу після побудови храму. Другий – 1773 року, професійної роботи. У збірці ММП зберігаються твори з обох іконостасів, що дозволяє скласти уявлення і про перший, і про другий, проаналізувавши їхні особливості.

З іконостаса 1718 р. у музейній колекції зберігається вісім ікон та, ймовірно, чотири декоративні колонки. Це храмова ікона «Параскева Великомучениця», «Богородиця Одигітрія» і «Святий Миколай» із намісного ярусу, «Жертвоприношення Авраама» з предели та чотири ікони «Апостоли» з апостольського ярусу («Деїсуса»). Їх творець – яскравий представник народної течії в українському мистецтві початку XVIII ст. Він відомий як «майстер космацького іконостаса», оскільки цей іконостас є його найвідомішим творінням, що збереглося до наших днів у найповнішому вигляді. Всі ці ікони мають низку спільних ознак, що є підставою стверджувати про їхню належність пензлю одного іконописця. Вони виконані на дерев'яних дошках хвойної породи вертикального формату по тонкому шарові левкасу рідко розведеними темперними фарбами. У всіх

ікон – посріблене тиснене тло. Винятком є лише «Жертвоприношення Авраама», що знаходилося на пределі – не такому видимому й важливому, як інші, ярусі іконостаса. Вирізані в товщі левкасу рослинні орнаменти дуже прості за формою – вони складаються зі стилізованих великих гнучких галузок із акантовим листям. Усі ікони мають декоративні обрамлення з тонких профільованих планок із вирізьбленим простим орнаментом, які надають композиціям додаткової цілісності та завершеності. Вільні поля дошки поза обрамленням покриті рідко розведеною фарбою, а в «Жертвоприношенні Авраама» ще й оздоблені намальованими чорним кольором дуже спрощеними «розетками» й накладними подовгастими «боніями». Обрамлення ікон мають декоративні завершення у вигляді рельєфно вирізаних аркоподібних, часом дещо асиметричних, форм із використанням ренесансних орнаментальних мотивів оздоблення – «волових очок». Лише обрамлення ікони «Жертвоприношення Авраама» має інше завершення – у вигляді прямокутного карнизу зі ступінчастими елементами по боках, що прикрашені намальованими «розетками».

Загалом композиція ікон виразна й зрозуміла, без надмірної деталізації сюжетів. Видовжені постаті персонажів розміщені фронтально або в три чверті. Образам святих притаманна площинність і статичність, що є характерними для народного ікономалярства. Певної об'ємності відкритим частинам тіла надають тонально стримані сіруваті тіні. Бганки одягу означені прямими, здебільшого паралельними, лініями темнішої по тону барви, без детального світлотіньового опрацювання [1]. Плащ-гіматій Святого Миколая декорований аналогічним із тлом ікони орнаментом у вигляді стилізованих галузок, а мафорій Богородиці – схематичними «розетками», що нагадують квіти. Силуети, риси ликів святих окреслено чіткою або розтушованою темно-коричневою чи вохристою лінією, сукупність яких пов'язує живопис в одне ціле. Такий виразний графічний контур є властивим саме для народного ікономалярства. Типаж персонажів – дуже своєрідний: широкі незворушні лики з дещо

геометризованими рисами, близько посадженими очима, важкими підборіддями, маленькими устами. Помітні диспропорції та анатомічні невідповідності у відтворенні постатей, які, однак, стають своєрідним засобом виразності образів. У рисах обличчя і зосереджених поглядах святих стільки характерного та індивідуального, що виникає відчуття майже портретного відтворення реальних народних типажів. У всіх іконах майстер послуговується своєю улюбленою неширокою, але звучною колірною гамою, яка ґрунтується на поєднанні приглушеного чи більш гарячого вохристого, синього, сріблястого та чорного кольорів. Жодна кольорова площина не дисонує, не порушує композиційної цілісності [1].

Творчість майстра космацького іконостаса позначена самобутністю й яскравою індивідуальністю. Відстежувана типова стилістика народного ікономалярства з її площинністю, статичністю, графічністю, орнаментальністю формотворчих засобів індивідуально збагачена автором космацьких ікон виразною ритмікою вертикальних бганок одягу, промовистою жестикуляцією й дуже своєрідним типажем персонажів [2, с. 173]. Застосовані майстром художньо-декоративні засоби прості й невибагливі, проте достатньо дієві. Спрощеність і лаконізм композиції, узагальненість форм, стримана й водночас звучна колірна гама, відкидання всього другорядного сприяють надзвичайній виразності його творів. Уміння згармонізувати композицію, вдало поєднати кольори, надати безпосередності й щирості образам характеризує автора як одного з найталановитіших представників «низового» бароко. У його творах іконописна архаїка поєднана з орнаментальними ренесансними впливами та прихильністю до характерного для бароко багатого декоративного оздоблення.

Кілька ікон із космацького іконостаса 1718 р. зберігається в інших українських музеях, зокрема: «Спас на престолі», «Апостоли» (дві композиції), «Покров Богородиці», «Свята Варвара» з предели – у Національному художньому музеї України; «Успіння Богородиці» – у Національному музеї у Львові імені

Андрея Шептицького; «Розп'яття» – у Львівській національній галереї мистецтв імені Бориса Возницького; «Святий Миколай повертає Василя, сина Агрика, з полону» (ікона, що знаходилася на пределі під намісним образом святого Миколая) – у Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського [2, с. 173].

У музеях України також зберігаються інші твори майстра космацького іконостаса. Зокрема, «Богородиця Одигітрія» майже ідентична з однойменною іконою з Національного музею народної архітектури та побуту України [1]. У приватній колекції єпископа Миколи Сімкайла зберігалася ікона невідомого походження «Юрій Змієборець», яку також можна ідентифікувати як доробок цього майстра [2, с. 172].

На основі наявної інформації та збережених творів автор статті здійснила спробу реконструкції іконостаса 1718 р., включивши до нього всі відомі станом на сьогодні ікони, що зберігаються в ММП та інших музеях (Ілюстрація 1).

Ілюстрація 1.

Перший іконостас виконував свою функцію близько 50ти років. Затакий нетривалий часочевидної причини для його заміни у зв'язку з поганим станом не було. Поява нового іконостаса, можливо, була пов'язана зі змінами, спричиненими остаточним переходом у 1700–1720-х рр. Галицько-Львівської єпархії під юрисдикцію Риму, відповідно до рішень Берестейського собору

1596 р. Апогей радикальних для традиційної обрядовості змін, що полягали в запровадженні західних нововведень до літургії та облаштування церковних інтер'єрів, припадає на 1770-ті рр. В актах і протоколах багатьох церковних візитацій тих років гостро осуджується творчість провінційних малярів, яку за назвою відомого осередку народного малярства в містечку Посаді Риботицькій на Лемківщині зневажливо прозивали «риботицькою роботою». У 1760–1770х рр. розсилаються офіційні циркуляри з наказами «образи риботицької та іншої непристойної роботи з церков повикидати». Можливо, під виконання одного з подібних розпоряджень потрапив перший іконостас церкви Великомучениці Параскеви. У 1773 р. після ґрунтового ремонту церкву наново освятили вже з новим іконостасом професійної роботи. За легендарними свідченнями, іконостас привезли до Космача возами з Богородчан чи то самого Скиту Манявського. Принаймні його стиль, іконографія та пластика різьби нагадують художні традиції Києво-Печерської Лаври, з якою Скит підтримував тісні стосунки [2, с. 66–70].

З іконостаса 1773 р. у збірці ММП зберігається дві ікони, стулки і колонка царських врат, чотири різної конфігурації декоративні елементи конструкції іконостаса та три декоративні колонки. Стилістика творів відповідає пануючому в той час на українських землях бароко.

Ікони «Христос Пантократор на престолі» і «Богородиця Одигітрія з акафістом» знаходилися в намісному ярусі іконостаса. Вони намальовані на дошках, вміщених у глибокі дощаті фігурні рами складної конструкції та вишуканого декору. Ці двоступінчаті глибокі обрамлення із аркоподібними завершеннями, що взаємно накладаються, додають композиціям перспективи та особливої урочистості. Ікона із зображенням Христа має вишуканіше декоративне оздоблення. До рами, прикрашеної високою рельєфною різьбою з орнаментом акантового листа, справа і зліва дотичні ажурно різьблені колонки, утворені переплетенням виноградних лоз із гронами ягід і завершені коринфськими капітелями з мотивом аканту. Ре-

льефні деталі рами та колонок покриті сріблом із елементами золочення. Прикрашений великими волютами масивний трон із подушками, на якому сидить Христос, вкрите золотом й декороване вирізаним у товщі левкасу орнаментом у вигляді декоративних гребінців тло підсилює відчуття пишноти і багатства. Тло ікони з Богородицею також оздоблене ліпленим із левкасу рослинним орнаментом у вигляді гілчок із листям і квітами, а одяг святої прикрашений золотистим облямуванням із шматочками наклеєного скла. Силуети персонажів майстерно промодельовані, обличчя виконано в реалістичній живописній манері. Іконографія та стилістика цих ікон: зображення Богородиці на повен зріст, тексти ікосів і кондаків із акафісту на бандеролях у руках ангелів, типаж, трон-престіл Христа, характер рельєфної та ажурної різьби не мають близьких аналогій у галицькому іконописі й радше нагадують барокові традиції малярень Києво-Печерської Лаври XVIII ст. [2, с. 175–176].

Центральна вісь іконостаса акцентувалася трипелюстковою аркою царських врат, широкими півдугами різьблених карнизів, ажурними коринфськими колонами і волютами, що обрамлювали композицію «Спас Нерукотворний» над вратами [2, с. 175]. На стулках царських врат різьблений симетричний рослинний орнамент у вигляді довгих гілчок із листям проростає з двох вазонів червоного кольору. Мотив вазона був більш поширеним на східноукраїнських землях (хоча зустрічався й на заході) і був одним із найпопулярніших мотивів часів бароко. На площині стулочок закомпоновано шість овальних медальйонів із зображенням євангелістів і сцени Благовіщення. Колонка між стулками пишно декорована в техніці ажурної різьби виноградною лозою з листям та гронами ягід і завершується капітеллю з накладних різьблених елементів коринфського ордеру. Над царськими вратами знаходилася композиція «Спас Нерукотворний» – дерев'яна деталь складної конфігурації з орнаментом у вигляді акантового листа та означеним різьбленим вінком колом із зображенням голови Христа в терновому вінку. Над ним знаходилася ще одна дерев'яна деталь складної форми

з широким карнизом, пілястрами й різьбленим орнаментом із акантового листа й квітів. Вона має наскрізний овальний отвір складної конфігурації, в якому знаходилася ікона «Тайна Вечеря», що зараз зберігається в Івано-Франківському краєзнавчому музеї разом із двома іншими іконами з іконостаса 1773 р.: «Спас на престолі», що розміщувалася над «Тайною Вечерею», і «Новозавітна Трійця» – справа від неї. Вивершувала іконостас композиція «Саваоф» – дерев'яна деталь складної форми з карнизами, пілястрами, рослинним орнаментом. По периметру кола із різьбленим вінком міститься зображення Бога Саваофа.

На основі наявної інформації, фотографії 1935 р. та збережених творів було здійснено спробу реконструкції іконостаса 1773 р., застосувавши для цього малюнок його конструкції, виконаний головним зберігачем фондів ММП Віктором Доскалюком, та включивши всі відомі станом на сьогодні ікони, що зберігаються в ММП та інших музеях (Ілюстрація 2).

Ілюстрація 2.

На початку 1960-х рр. предмети з обох іконостасів було вивезено до Києва Сергієм Параджановим для студійних зйомок кінофільму «Тіні забутих предків». На кіностудії Параджанов сконструював свій іконостас, який можна чітко розгледіти в кадрах фільму. На основі них здійснено спробу реконструювати його вигляд (Ілюстрація 3).

Ілюстрація 3.

У 1964 р. розрізнені частини іконостасів опинилися в Державному музеї українського образотворчого мистецтва (нині – Національний художній музей України), а 1972 р. або (з інших джерел) 1974 р. частина предметів іконостасів повернулася до Івано-Франківська для реставрації з подальшою передачею до створюваного у Космачі народного музею. Проте церква у Космачі згоріла 1983 р. після навмисного підпалу, а ікони залишилися в Івано-Франківську [2, с. 70]. Зазначені обставини спричинили

те, що сьогодні невеликі групи чи поодинокі твори з обох іконостасів містяться в різних музейних і, можливо, приватних збірках України. Найбільша кількість музейних предметів, походженням із космацької церкви, зберігається в ММП, куди були передані 15 травня 1981 р. із фондів Івано-Франківського краєзнавчого музею. На тильному боці переважної більшості ікон досі наявні інвентарні номери Державного музею українського образотворчого мистецтва та Івано-Франківського краєзнавчого музею, що свідчить про їхнє перебування у фондозбірках цих установ.

Після надходження до ММП ікони було реставровано (у 1981, 1995 і 2023 роках), згодом неодноразово їх експоновано на виставках поза межами музею. За часів незалежності космацькі ікони входили до всіх постійних експозицій ММП: «Сакральне мистецтво Галичини XV–XX ст.» (1993 р.), експозицій 2012 та 2020 рр.

Космацькі іконостаси репрезентують два шляхи розвитку сакрального мистецтва XVIII ст.: непрофесійний, або ж народний, і професійний. У церкві Великомучениці Параскеви вони прийшли на зміну один одному, водночас продовжуючи співіснувати в одному просторі. Відмінність між ними полягала не тільки в майстерності їх творців, а насамперед у способі їх художнього мислення. Народні майстри знаходилися в далекому від культурних змін середовищі й орієнтувалися передовсім на старі зразки, тоді як професійні іконописці весь час перебували під впливом еволюційного розвитку мистецтва й переймали актуальну часові стилістику, послуговуючись відповідними художніми засобами.

Список використаних джерел

1. Бурковська Л. Ікона «Богородиця Одигітрія» початку XVIII століття майстра іконостаса із церкви Святої Великомучениці Параскеви в селі Космач Івано-Франківської області. URL: <https://docplayer.net/72016127-Paraskevi-v-seli-kosmach-ivano-frankivskoyi-oblasti.html> (дата звернення: 09.01.2024).
2. Мельник В. Сакральне мистецтво Галичини XV–XX століть в експозиції Івано-Франківського художнього музею: путівник-каталог. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. 224 с.

Ірина МАТОЛІЧ,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри дизайну
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
iryna.matolich@ukd.edu.ua

ФЕНОМЕН МИСТЕЦЬКИХ ПЛЕНЕРІВ У СЕЛІ КОСМАЧ

Одним із найдавніших гуцульських поселень є Космач – прикарпатське село на Косівщині, яке за чисельністю населення та площею серед найбільших в Україні. Століттями тут шанують та бережуть унікальні гуцульські ремесла, космацьку вишивку й писанковий розпис, які славляться на весь світ.

Неповторні гуцульські звичаї й традиції, специфічний природний ландшафт, щирість та гостинність жителів Карпат здавна приваблювали гостей. Свого часу тут побували різні творчі особистості: художники – О. Новаківський, М. Мороз, Г. Смольський зі своїми учнями; прозаїки – О. Гончар, Р. Іваничук, О. Бердник, Ю. Щербак, Р. Федорів, поети – Л. Костенко, Д. Павличко, Т. Мельничук, І. Світличний, В. Герасим'юк, режисери – С. Параджанов та М. Шмотолоха; фольклористи – В. Шухевич, Я. Головацький, О. Дей, композитор М. Колесса та інші.

Наша доповідь присвячена мистецьким пленерам у селі Космач. Насамперед важливо зазначити, що пленер (із фр. *en plein air* – «на відкритому повітрі») – це живопис, створений у результаті роботи художників на відкритому повітрі, а не у майстерні. Твори, виконані під час пленеру характеризуються свіжістю виконання, передачею живих та швидких вражень із натури.

Ще з другої пол. XIX – поч. XX ст. для творчих шкіл українських митців-педагогів: Сергія Світославського, Киріака Костанді, Валеріана Крицінського – головним принципом стала саме робота на природі. Уже в першій третині – середині XX ст. методика пленерних студій стала базовою складовою навчання приватних шкіл О. Новаківського у Львові та Адальберта Ерделі

і Йосипа Бокшая в Ужгороді [7, с. 167].

У творчості Олекси Новаківського важливе місце належить краєвидам. Етюди «Перламутрове небо. Космач», «Хмари», «Перед бурею. Космач», картини «Казка про Гуцульщину», «Гора Грегит», «Гірський потік» стали чудовими ілюстраціями творчої праці та прикладом для наслідування учнями.

Тема Гуцульщини, її міфологія, народні характери, багата обрядовість і мальовничий побут на все життя увійшли у творчість самого Олекси Новаківського і його учнів – Григорія Смольського, Михайла Мороза, Олексія Друченка, Ярослава Лукавецького, Святослава Гординського, Василя Дядинюка та ін. Перебуваючи у Космачі, учні школи мали можливість ознайомитися з неповторним національним колоритом гуцульського побуту, звичаїв, обрядів, із розмаїттям давніх художніх ремесел. Під час навчання у мистецькій школі малярство олією не практикувалося. Адже, на думку Новаківського, найвдалішим часом для таких уроків був саме живопис на відкритому просторі, на лоні природи [1]. Саме тому під час літніх канікул студенти виїжджали на пленер до Космача (іл. 1). Тут, серед незайманої гірської природи, Новаківський давав учням багато фахових настанов, ділився з ними неоціненним власним досвідом малярського бачення довкілля. Але й також вимагав передусім цільного бачення природи, точності у сприйнятті кольорових відношень, тональності кольору. Він не терпів у пейзажних етюдах своїх учнів одноманітного «зеленого шпинату», виховував вразливість до тонких градацій кольору, до тепло-холодних і тональних співвідношень у природі. Однак і застерігав від її натуралістичного копіювання. Постійно підкреслював важливість суб'єктивної творчої інтерпретації та духовного вчування в зображуване. Фактично пропонував учням малярські принципи імпресіоністичного пленеризму й експресіонізму, якими керувався у власній творчості. Все це формувало їх творчу уяву і будувало національну свідомість [1].

Учень школи Олекси Новаківського – Григорій Смольський (іл. 2) – живописець, графік, педагог, публіцист, одна з колорит-

них постатей в історії українського мистецтва ХХ ст. Під час пленерів він відкрив для себе гуцульське село Космач, де творив та експонував роботи на звітних виставках вихованців

Ілюстрація 1. Художник Олекса Новаківський у Космачі

Новаківського у львівському Академічному домі (1926–1929) [2; 5]. Серед найвідоміших тогочасних робіт, присвячених історії, побуту й звичаям Гуцульщини: «Гуцульське весілля – Довбуша вітають» (1956), «Наречена» (1957), «Ранок. Космач» (1960), «Бабуся» (1962), «Опришки в горах» (1965), «Мій Космач» (1967) (іл. 3), «Ріка Пістинька в Облазі» (1968), «Хліб наш насущний» (1970), «Весільні старости» (1972) та ін. [5; 6].

Ілюстрації 2-3. Художник Григорій Смольський
та картина «Мій Космач»

Починаючи з 2018 року з ініціативи коломийського художника Миколи Яцурака було проведено цілу низку пленерів під назвою «Бартка». На цю подію до Космача приїжджають художники з різних куточків України. Це Костянтин Чернявський, Оксана Бойко, Сергій і Марія Полякові з Києва; Вадим Суворов, Злата Шишман, Ірина Тагірца з Одеси; Ярослав Милосердний із Жовтих Вод (Дніпропетровськ. обл.); Марія Дзюба з Маріуполя; Ірина Гресик і Тетяна Височіна із Запоріжжя; Любов Поворозник і Микола Пазізн із Тернополя та ін.

Проте найчастішими учасниками є коломийські митці – Василь Андрушко й Мирослав Ясінський, а також івано-франківські художники, учасники громадської організації «Мистецьке братство» – Анатолій Мельник, Богдан Кузів, Ігор Роп`яник, Володимир Сандюк, Світлана Хміль, Володимир Березний (іл. 4).

Ілюстрація 4. Художники громадської організації
«Мистецьке братво

Основною метою пленерного живопису є набуття навичок у природних умовах, вироблення професійної думки, фахового мислення в реальному світло-повітряному середовищі, свідомого ставлення до мистецтва. У процесі роботи на пленері митці практикують закони лінійної й повітряної перспективи, особливості сприйняття та відтворення простору

і кольору, предметного та соціального середовища, розвивають власні вміння володіння різними методами, матеріалами, техніками тощо. Для таких занять на відкритому повітрі ідеально підійшло мальовниче гуцульське село Космач, яке є місцем натхнення, місцем удосконалення професійної майстерності, художніх навичок, розширення світогляду, а також важливим чинником у системі розвитку професійності, вивчення та збереження регіональної культури.

Так, у липні 2021 року під час Всеукраїнського пленеру «Бартка-літо-2021» окремі учасники так відгукнулись про подію:

«Суворість і м'якість ландшафтів, пронизливі кольори, дивовижні люди та емоції! Дякую, Космаче! Ти – назавжди!» – Світлана Хміль;

«Енергетика стрімких гірських річок зцілює, все навкруги надихає, відроджує генетичну пам'ять. Гостинність тішить душу, а спілкування стає незабутнім», – Тетяна Височина;

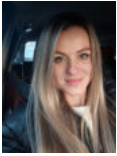
«Я – в захваті!!! Щодень – нова локація, нова робота. Стільки емоцій! Рушір – водоспад! Цікаво спостерігати за роботою колег-художників. Дякуючи Миколі Яцураку, спробувала в замісах нові для себе кольори. Відкриття за відкриттями», – Любков Поворозник.

Треба віддати належне, що кожного разу митців гостинно приймають музейно-відпочинковий комплекс «Бутинар» в особі Василя Книшука, а також пані Марія Линдюк у приватній садибі «Вілла-Марія».

Таким чином, пленерні студії, що періодично відбуваються в Космачі, є однією з форм удосконалення професійної майстерності, розвитку необхідних для художника навичок, розширення світогляду, всебічного розвитку особистості. А їх проведення в столиці Гуцульщини націлює на глибоке вивчення та збереження регіональної культури. У результаті цієї діяльності маємо чимало професійних, якісних творчих робіт, які сьогодні милують око поціновувачів мистецтва по всьому світу.

Список використаних джерел

1. Волошин Л. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові: біографічний словник учнів. Львів, 1998.
2. Гах І. Відомий невідомий Смольський. Інтернет-газета «Збруч». URL: <https://zbruc.eu/node/44470> (дата звернення: 28.12.2023).
3. Григорій Смольський. Бібліотека українського мистецтва. URL: <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/grigoriy-smolskiy/> (дата звернення: 28.12.2023).
4. Григорій Смольський, або митець, педагог та учень Мистецької школи Олекси Новаківського URL: <https://photo-lviv.in.ua/hryhoriy-smolskyu-abo-mytets-pedahoh-ta-uchen-mystetskoj-shkoly-oleksy-novakivskoho/> (дата звернення: 03.01.2024).
5. Кравченко Я. Забутий співець Космача. Чому ім'я талановитого митця Олекси Друченка не зустрінеш у словниках художників України? URL: <https://web.archive.org/web/20140714171540/http://www.day.kiev.ua/uk/article/naprikinci-dnya/zabutiy-spivec-kosmacha> (дата звернення: 28.12.2023).
6. Кравченко Я. Мистецтво спротиву, або маловідомі факти про малярські рефлексії Григорія Смольського. Газета «День». URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/naprykinci-dnya/mystectvo-sprotyvu> (дата звернення: 28.12.2023).
7. Чмелик І. Пленерна практика у Карпатах як важливий чинник професійної підготовки вчителя мистецьких дисциплін. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 10. С. 166–168.

Анна ТЕРЕШКУН,
викладач кафедри архітектури і будівництва
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
anna.tereshkun@ukd.edu.ua

МИХАЙЛО МОРОЗ: КОСМАЧ ЯК ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ

Михайло Мороз (1904–1993) – один із найвидатніших українських художників-пейзажистів. Його творчість тісно пов'язана з Карпатським краєм, зокрема із селом Космач, де він провів багато часу й створив низку чудових картин.

Михайло Мороз народився 20 грудня 1904 р. у с. Плехів Тернопільської обл. Батько був сільським ковалем, а мати – домогосподаркою. З дитинства Михайло любив малювати, і його талант помітили вчителі. У 1923 р. вступив до Мистецької школи Олекси Новаківського у Львові, де навчався у видатних художників. Після закінчення школи М. Мороз працював художником-декоратором у Львівському театрі. У 1930-х роках він часто бував у Карпатах, де захопився мальовничими краєвидами цього краю. У 1934 р. М. Мороз одружився з Іриною Гавришук, дочкою місцевого газди з Космача. У 1941 р. подружжя Морозів переїхало до Космача, де прожило до 1944 р. Після Другої світової війни жив у Німеччині, а потім – у США. У 1993 р. він помер у Нью-Йорку.

У своїй творчості М. Мороз віддав перевагу пейзажному живопису. Він зображував природу Карпат, зокрема гори, ліси, полонини, водоспади. Його картини відзначаються своєрідним відтворенням природи, а також емоційним сприйняттям навколишнього світу. Перші подорожі Мороза до Космача відбулися в 1920-х роках, коли він був студентом Мистецької школи О. Новаківського у Львові. Тоді разом із іншими студентами школи брав участь у пленерних виїздах до Карпат. Ці подорожі були важливим етапом у творчому становленні художника. Вони дозволили йому познайомитися з красою Карпатського

краю, його природою, людьми і культурою. Космач вплинув на творчість М. Мороза своїми традиціями та культурою.

Варто нагадати останнє листовне звернення Митрополита до художника, написане за рік до смерті: *«Високоповажаний і дорогий пане Михайле! Ви були так добрі дарувати мені незвичайно цінні студії, які я високо ціную і з великою вдячністю приймаю. Складаючи за той дар най-сердечнішу подяку, замовляю у Вас образ, краєвида околиці Космача о розмірах, які Самі виберете. Образ призначений мною до нашого Музею як типовий архітектурний Вашого мистецтва. Прийміть від мене вискази щирої вдячності і пошани. М. Андрей»* (Львів, 18 січня 1943 р.). [1, с. 7]

У 1930-х роках М. Мороз створив низку пейзажів Космача, які стали одними з найвідоміших його творів. У цих картинах художник зобразив красу карпатського села, його традиційний побут і культуру. Картини Михайла Мороза експонувалися на багатьох виставках в Україні, США, Канаді та інших країнах світу. Його роботи зберігаються в музеях України, США, Канади та інших країн.

Пленери в Космачі були важливим етапом у творчості Михайла Мороза. Вони дозволили йому краще пізнати і зрозуміти Карпатський край, його природу, людей і культуру. Мороз був зачарований красою Космача, і це захоплення знайшло відображення в його картинах [2, с. 36].

Космацькі пейзажі Мороза стали одним із найяскравіших прикладів українського пейзажного живопису. Вони відрізняються своєрідним відтворенням природи, а також емоційним сприйняттям автором навколишнього світу [3, с. 7].

Михайло Мороз зобразив Космач як затишний і мирний куток, де панує гармонія людини і природи. Його картини передають красу і чарівність Карпатського краю, а також духовне багатство українського народу [4, с. 204].

У картині «Горішня церква, так звана Довбушівська» (1940 р.) М. Мороз зобразив дерев'яну церкву св. Параскеви, розташовану в Космачі, яка була однією з найстаріших дерев'яних церков в Україні. Картина написана в реалістичному стилі,

і в ній відчувається повага художника до традиційної культури українського села. Картини Мороза, написані в Космачі, є цінним надбанням української культури і продовжують захоплювати глядачів своєю красою та емоційністю.

Рис. 1. Худ. М. Мороз «Горішня церква, так звана Довбушівська»
Космач. Карпати, 1940. Олія, дерево, 23х33.

Картина «Космацький водопад» (1935 р.) ще одна відома картина М. Мороза. Вона зберігається в Музеї етнографії та художнього промислу у Львові. Картина «Космацька церква» (1936 р.) зберігається в приватній колекції в США.

Мороз був не лише талановитим художником, а й активним громадським діячем, членом Українського товариства художників, а також організатором багатьох мистецьких виставок. Він зробив значний внесок у розвиток українського мистецтва та культури. Його твори відображають любов митця до Карпатського краю та його народу. Творчість Михайла Мороза є яскравим прикладом того, як українське мистецтво розвивалося та змінювалося у ХХ столітті. Він був одним із тих художників, хто вніс новизну та свіжість в українське мистецтво, зробивши його більш реалістичним, емоційним та доступним для широкого загалу. Його картини є виявом таланту і майстерності автора.

Список використаних джерел

1. Михайло Мороз / Упоряд. І. Мороз ; співавт. В. Овсійчук [та ін.]. Філядельфія, Пенсильванія : Музей мистецтва Ля Салл Університету, 1995. 360 с.: іл.
2. Грицак П. П. Михайло Мороз: життя і творчість. Київ: Наукова думка, 1992. 152 с.
3. Космацькі пейзажі Михайла Мороза: каталог виставки / упоряд.: С. П. Слободян, О. О. Гнатюк, Л. О. Гайдак. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. 160 с.
4. Мороз М. Твори. Київ: Мистецтво, 1985. 304 с.

Галина ЮРЧИШИН,
професор, кандидат архітектури,
Заслужений архітектор України,
член-кореспондент Української академії архітектури,
директор Косівського інституту
прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ

Юлія ЮРЧИШИН,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри декоративного мистецтва
Косівського інституту
прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ

Олексій ПОЛЮК,
здобувач вищої освіти за спеціальністю
023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація» ОС «Магістр»
Косівський інститут
прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА ТА ПОБУТ СЕЛА КОСМАЧ

Гуцульщина – це край неповторних краєвидів та майстрів, що увібрали в себе красу та велич Карпат і відтворили її у своїх ремеслах. Середовище карпатського села є носієм традицій, культурних цінностей та витворів народного мистецтва, унікальним простором, що відображає багатогранність та неповторність культурно-історичного досвіду. Однією з найвизначніших особливостей сільського життя є виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва, що передає історію, вірування та традиції. Серед таких сіл особливе місце займає Космач, яке завдяки своїй унікальній культурній спадщині виявляє у сучасному світі багатство традицій та мистецьких надбань минулих поколінь, постаючи незмінним оберегом народного мистецтва. Щоб глибше проникнути у культуру та побут села, звернімось коротенько до його історії. Перша офіційна згадка про село датується 1412 роком, однак, як зазначає колишній сільський голова Дмитро Пожоджук, за радянських часів були

знайдені й давніші документи, які, на жаль, були знищені. Є декілька версій походження назви села. Усі вони пов'язані з іменами першопоселенців із косматим (кучерявим) волоссям. Відрізняються версії хіба що походженням цих людей. Одна з легенд вказує, що засновниками Космача були італійці. Мовознавці тлумачать переклад слова «космач» як «келія сонця» чи «сонячне світло», тому не випадково у виробах космацьких ремесел переважає жовтогаряча колористика. Це й робить їх особливими та неповторними серед інших гуцульських майстрів. А за іншими даними, назва пішла від першого поселенця з прізвищем Космачук. Історія села починається у XIII столітті, і вона дуже романтична. Ще за часів Київської Русі через Карпати проходив купецький шлях італійців до Києва. Аби їм було де зупинитись і переночувати, серед диких смерек та кремезних гір було вирішено побудувати хатину. Однак пустою ця хижина простояла недовго, бо там вирішили поселитись двоє закоханих та відчайдушних молодят Нікос та Джульєтта. Яке ж було здивування купців наступного року, коли вони застали подружжя в хатині, ще й з двійнятами – Греготом та Акрою. Закохані італійці зуміли не тільки вижити в суворому кліматі, а й народити дітей. Згодом до молодого сім'ї почали поступово приєднуватися й інші родини. Так і утворилось село. А на честь молодого покоління двійнят було названо вершини. Космач – одне з найбільших сіл України, що має 32 присілки. Згідно з легендою, саме у Космачі вбили найвідомішого опришка України – Олексу Довбуша. Якщо вийти на найвищу точку котрогось із 32 присілків Космача, то можна побачити, що село схоже на долоню або диск сонця, а присілки – неначе його промінці. Космач відомий своїми писанками та орнаментами, музикою і традиційним весіллям на конях. А окрім цього, тут уже понад 200 років живе Маланка або Щідра (від «щедрувати». – ред.) [1].

Коляду та «Маланку» в Космачі святкують яскраво та весело. Мешканці села кажуть, що маланкувати віддавна ходили лише чоловіки. Готуючись до дійства, маланкарі шили собі костюми, виготовляли із козячих та овечих шкур маски,

які тут називаються «наличмани» (бо одягаються «на лице»). У давнину маски оздоблювали вишивкою, розфарбовували, нашивали хутро чи поєднували шкіру різних кольорів. Маски робили такими, щоб у них було зручно співати, бешкетувати і навіть їсти, адже їх не мали знімати до кінця обряду, аби ніхто не здогадався, хто є хто: хто залицявся, хто робив збитки, а хто жартував. Зараз до дійства долучаються діти і жінки. Маски ж роблять не лише зі шкіри чи хутра, беручи за основу ті давні маски, які вдягали пращури сотні років тому, а й із силікону, особливо сучасні варіації традиційних образів. Цілий день маланкарі ходять від хати до хати, і, знаючи, чим у родині живуть, як говорять та що роблять, розвеселяють людей жартами про їхнє ж буденне життя.

Рис. 1. Світлини космацьких гуцулів.

Найбільше у гірському селі Космач майстрів писанкарства. Цим ремеслом займається чимало сімей. Традицію передають із покоління в покоління – тож вона вижила попри заборони й знуцання. Радянська влада хотіла знищити українські звичаї, зокрема й писанкарство. Незважаючи на це жителі села продовжували розписувати яйця. Свої вміння майстрині передали не одному поколінню, тому писанкарством займаються від дочки до внучки. Унікальне село жовтогаряче в усіх ремеслах:

одяг, вишиванка й писанки. У більшості жінки пишуть писанки суто геометричними узорами, проте часто на кожній писанці зображають якусь пташку (символ волі), коника (символ сили), рибку, яка символізує те, що Ісус Христос рибини ділив на всіх.

Рис. 2. Світлини космацьких газдів та троїстих музик.

Гуцульське весілля – це обряд, який має певні правила, і, що надзвичайно вражає, донині збережено автентичний стрій, характерний для кожного села. Обов'язковими складовими весільного вбрання космацьких молодят є вишиті сорочки та кептарі, весільний вінок та черес і капелюх молодого, які доповнюють образ. Сотні запрошених гостей розміщують у спеціальних наметах, де панує вражаюча потужна енергетика з піснями та запальними гуцульськими танцями й обов'язковими

весільними церемоніями. Гуляють окремо у молодого та окремо у молодої з інтервалом приблизно в сім днів, триває це більше двох діб. Музики, запрошені на весілля, грають постійно, їх робота починається за шість-сім годин до приходу більшості гостей. Коли до оселі молодих наближається гість, починають грати музики, зустрічаючи персонально кожного. Більшість сучасних весіль, що відбуваються сьогодні в Космачі, супроводжуються грою справжніх троїстих музик, хоча музикантів, як правило, більше трьох. Гуцульська весільна музика надзвичайно енергійна та пристрасна, як і все, що роблять у Космачі.

Список використаних джерел

1. Дмитро Походжук, Космач – унікальне село на Гуцульщині.
URL: <https://spadok.org.ua/gutsulschyna/kosmach-unikalne-selo-na-gutsulschyni>

Валентина МОЛИНЬ,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри
образотворчого мистецтва та академічних дисциплін
Косівського інституту прикладного та
декоративного мистецтва ЛНАМ,
м. Косів, Україна
valentynamolyn@gmail.com

АРХІТЕКТУРНІ МОТИВИ В АКВАРЕЛЯХ ГЕННАДІЯ МАЛЯВСЬКОГО

Життєвий шлях Геннадія Кіндратовича Малявського (1926–1998), більшу частку якого художник провів у Косові, є яскравим прикладом творчого горіння. У вдячній пам'яті нащадків він завжди залишатиметься майстром – талановитим художником і віртуозом акварелі.

Геннадій Малявський народився 7 січня 1926 року в с. Рудка Кременецького району на Тернопільщині. У місті Кременець минули його дитячі й шкільні роки. Перші навички з малювання отримав на заняттях «малярського гуртка» у вчителів Олексі Шатківського та Олександра Якимчука.

1945 року Г. Малявський вступив до Львівського художньо-промислового училища на відділення художньої кераміки, де опановував живопис у відомого художника Григорія Смольського. Саме від Г. Смольського перейняв кращі риси художника-пейзажиста. 1952 року успішно склав вступні іспити до Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, де його педагогами були Вітольд Манастирський, Роман Сельський, Йосип Бокшай. Співучнями по інституту були Е. Мисько, Ю. Лашук, С. Серветник, Й. Бокшай (син Й. Й. Бокшай). Одночасно вчилася на відділі художнього ткацтва і косівчанка Анастасія Юсипчук – майбутня дружина художника [1, с. 4].

Отримавши диплом про закінчення інституту, Геннадій Малявський приїхав на Косівщину. У Косові проживав із

1957 року, працював художником керамічного цеху Кутської килимарської артілі, викладачем косівського училища, а згодом – художником-декоратором у Івано-Франківських художніх майстернях Художнього фонду [2, с. 235].

1961 року Г. Малявський був запрошений викладачем керамічного відділу у Косівському училищі прикладного мистецтва. Геннадій Кіндратович веде заняття з живопису, композиції і майстерні художньої кераміки. Водночас займається творчістю, виконує акварельні аркуші, відтворюючи мальовничі краєвиди Гуцульщини, а також серії портретів майстрів народного мистецтва Гуцульщини для музеїв Коломиї та Косова.

Дружина Анастасія Миколаївна була викладачем відділу художньої вишивки в Косівському училищі прикладного мистецтва. Творчі роботи подружжя Геннадія та Анастасії Малявських із Косова експонувалися на персональних виставках у Львові, Івано-Франківську, Коломиї, Кременці, Яремчі [3, с. 360].

Серед робіт Геннадія Малявського можна виділити серію краєвидів із архітектурними мотивами, на чому й зацентруємо увагу в цій публікації.

Художник по-новому побачив неповторну чарівність старовинних пам'яток архітектури та красу Гуцульщини. Звертаючись до архітектурного мотиву, Геннадій Кіндратович простежує його життя в історичному розвитку, взаємозв'язку з оточенням.

Акварель «Церква Різдва у Ворохті» (1961) – це ледь видовжена по горизонталі композиція (26x28 см). Увагу зосереджено на самій споруді. Церква Різдва у Ворохті – пам'ятка дерев'яної архітектури XVII ст. Ця гуцульська церква визнана найдосконалішим витвором народної архітектури. Формальними прийомами художник підкреслює своєрідність архітектурного мотиву, підсилюючи його матеріальність, історичну цінність. Не випадково точка зору вибрана ледь зверху. Таким чином можна охопити поглядом одразу всю споруду. Чітким контуром окреслена архітектурна композиція, із лінійністю ос-

новних елементів поєднується «розмитість» зелені.

В акварелі «Церква святого Миколая в Кременці» (1989) (45*35 см) композиція розвивається вертикально з наростанням планів. Від дрібності, багатоколірності переднього плану до центрального мотиву – білої споруди церкви, і далі – до узагальненої маси гори Бони. Вертикаль церкви підтримана легким малюнком дерев на схилах і стінами фортеці на вершині гори. Освітлена сонцем будівля церкви відіграє роль домінанти, хоча і зміщеної до краю аркуша. Урівноважує цю світлу масу темна пляма зелені. Це не лише споглядання образу природи, що постійно міниться, але й своєрідне проникнення в глибину століть, із пошуком історичних акцентів: фортеця, що вистояла під ударами татаро-монголів, церква святого Миколая.

Обидві акварелі – пленерні. В аркуші «Церква Різдва у Ворохті» рівномірне, розсіяне світло, колорит наближених тонів. В акварелі «Церква святого Миколая в Кременці» світло яскраве, кольорові плями взаємодіють у певному контрасті, утворюється досить сильний світлоносний імпульс.

Архітектурну лінію можна доповнити такими акварелями як «Дерев'яна архітектура. Кременець» (1950), «Музей гуцульського мистецтва» (1959), «Церква святих Петра і Павла в Космачі» (1980), «Церква у Малому Рожині» (1983), «Пам'ятка архітектури. Одеса» (1985), «Косів будується» (1987), «Почаївська Лавра. Архітектурна пам'ятка ХVІХVІІІ століть», «Пістинь. Церква святої Варвари» (1989) та інші. Окремі зі згаданих акварельних аркушів представлені в альбомі «Краса рідного краю» [1].

Своєрідну сторінку творчості розкриває серія акварелей «Стежками Івана Франка». Художник фіксує місця перебування великого українського письменника, громадського і політичного діяча. До згаданої серії входять «Свято сторіччя І. Франка в Криворівні» (1956), «Хата Параски Харук. Криворівня» (1986, 1988), «Готель у Вижниці», «Будинок в Одесі» (1986).

Розглядаючи творчий доробок косівського художника-аквареліста Геннадія Малявського, сповнюєшся почуттям великої вдячності за його невтомну працю, прагнення відтворити у сво-

їх акварелях красу рідного краю, природи Гуцульщини та старовинних архітектурних пам'яток.

Рис. 1. Малявський Г. Церква Різдва у Ворохті 1961 р.

Все життя Г. Малявський мріяв про каталог своїх робіт. На жаль, при житті художника його мрія не здійснилася. Стараннями і наполегливістю дружини художника, завдяки фінансовій підтримці Івано-Франківської обласної адміністрації у рамках проведення X Міжнародного гуцульського фольклорно-етнографічного фестивалю у Коломиї 2000 року вийшов друком альбом, що містить 32 кольорові репродукції найхарактерніших творів [1]. 2002 року віддруковані листівки з репродукціями акварелей Г. Малявського. Це гарний подарунковий варіант для туристів на згадку про Гуцульщину.

Список використаних джерел

1. Краса рідного краю. Альбом / Автор вступної статті Молинь В. Косів: Писаний Камінь, 2000. 48 с.
2. Пелипейко І. Косів: люди і доли. Косів: Писаний Камінь, 2001. 368 с.
3. Молинь В., Молинь Н. Гуцульщина в акварелях Геннадія Малявського. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів: ЛНАМ, 2016. Випуск 30. С. 341–362.

ВИСТАВКА ТВОРЧИХ РОБІТ

ВИКЛАДАЧА КАФЕДРИ АРХІТЕКТУРИ ТА
БУДІВНИЦТВА
ЗВО «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»,
ХУДОЖНИКА – ВОЛОДИМИРА БЕРЕЗНОГО

Володимир Березний – івано-франківський художник, який працює у монументальному та станковому живописі. У своїй творчості здебільшого користується олійними та акварельними фарбами. Митець вирізняється працьовитістю та різножанровістю своїх картин. Натхнення для творчості він черпає з постійних виїздів на природу та повноцінних пленерів, на які часто його запрошують мистецтвознавці та поціновувачі живопису. Найбільше художника захоплюють гори Карпати. Саме карпатські пейзажі зі своїми горами, скелями, струмками, річками, старовинними хатами та давніми церквами, домінують на полотнах митця.

Одним із найулюбленіших куточків у Карпатах для молодого художника є село Космач, що на Косівщині. Це чудове місце для творчих людей, адже поселення розкинулося на багатьох вершинах, включає в себе чимало присілків та є великим осередком народної творчості. «Люди в цьому краю дуже щирі, життєрадісні, привітно та гостинно приймають митців, діляться своїм досвідом у народних ремеслах і цікаво розповідають про культуру Гуцульщини», – ділиться враженнями Володимир

Ранок в Космачі. п.,о.,40x60см, 2018

Вечірнє сонце п.,о., 60x45см,2021

Космацька писанка .п.о., 50x70см, 2024р

Космацькими дорогами п.,о., 45x60см, 2020р

Літнє сіно п.,о., 40х60см, 2021р

На Різдво п.,о., 38х38см, 2023

Присілок, .п.,о,50х70см, 2024

Церква Параскеви в Космачі, п..о., 50х70см, 2024р

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЦЕРКВА ПАРАСКЕВИ У СЕЛІ КОСМАЧ.
МИНУЛЕ. ТЕПЕРІШНЄ. МАЙБУТНЄ».**

Учасники та відвідувачі
науково практичної конференції

Вітальне слово доктора архітектури, професора, першого
проректора Університету Короля Данила Михайла Косьмія

Вітальне слово голови Космацької територіальної громади
Дмитра Мохначука

Фото архівних матеріалів та сучасних розробок
студентів та викладачів УКД

Фото макету розробленого студентами університету Андрієм Кравцем, Михайлом Романюком та Миколою Семенюком.

Фото макету розробленого студентами університету Андрієм Кравцем, Михайлом Романюком та Миколою Семенюком.

Учасники конференції на місці втраченої церкви
святої Параскеви у с. Космач

Учаники конференції під час відвідування музейно-
відпочинкового комплексу Бутинар у с. Космачі, екскурсію
проводить Василь Книшук

Наукове видання

Матеріали науково-практичної конференції

**«ЦЕРКВА ПАРАСКЕВИ У СЕЛІ КОСМАЧ
МИНУЛЕ. ТЕПЕРІШНЄ. МАЙБУТНЄ»**

Матеріали подані мовою оригіналу

У збірнику збережено авторську орфографію і пунктуацію

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних найменувань, статистичних та інших відомостей

Відповідальний редактор: Савчук А.І.
Літературний редактор: Каспришин І.В.
Дизайн та верстка: Гребенюк І.В.

Підписано до друку 26.01.2024 р.
Формат 60x84 1/16. Умов. друк. арк. 4,2.
Папір офсетний. Гарнітура "Minion Pro".
Наклад 100.

Видавець – «Симфонія форте»
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. (0342) 77-98-92

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до державного реєстру
видавців та виготівників видавничої продукції:
серія ДК № 3312 від 12.11.2008 р.

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

вул. Є. Коновальця, 35
м. Івано-Франківськ 76018, Україна
university@ukd.edu.ua